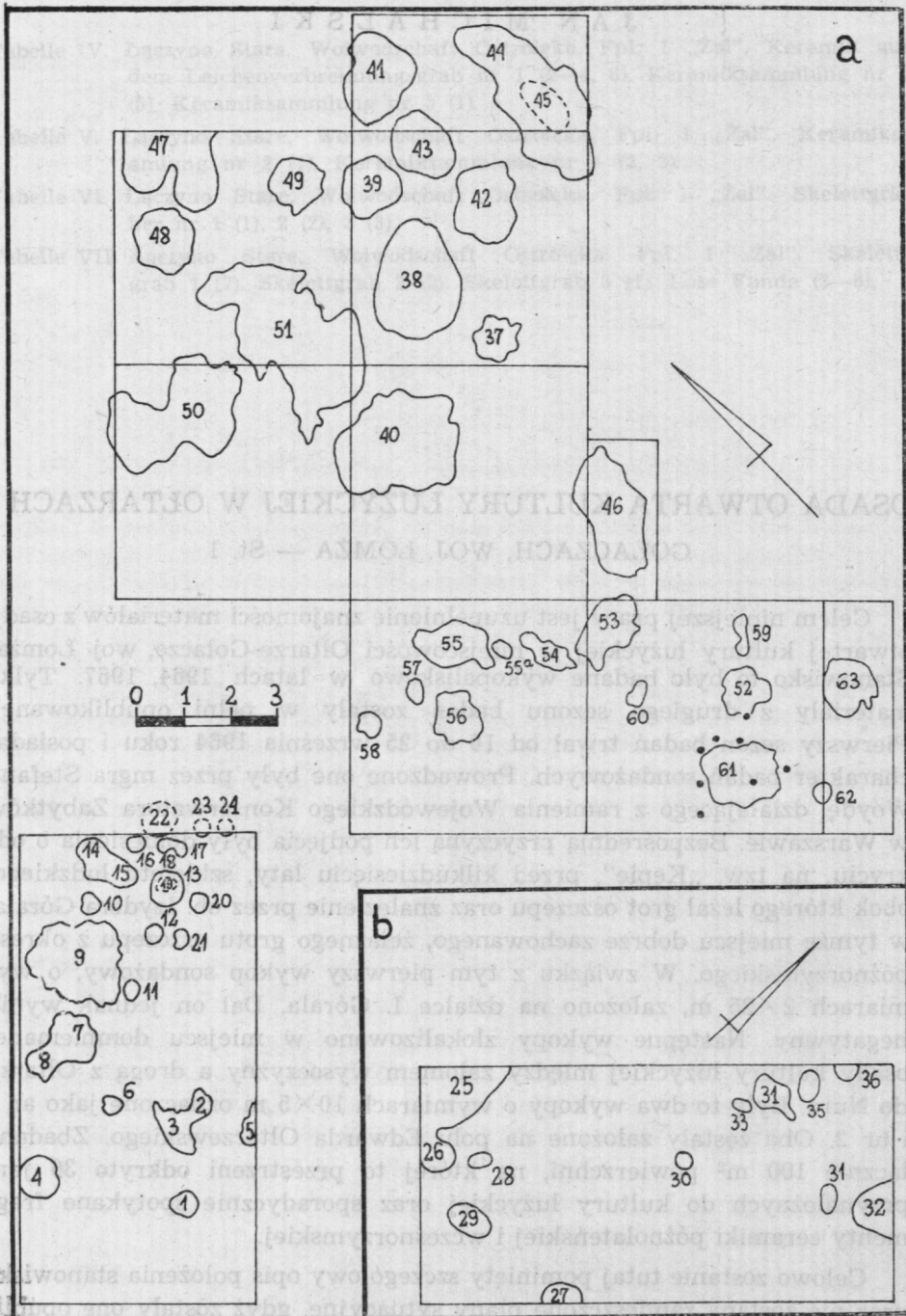

OSADA OTWARTA KULTURY ŁUŻYCKIEJ W OŁTARZACH - GOŁACZACH, WOJ. ŁOMŻA — St. 1

Celem niniejszej pracy jest uzupełnienie znajomości materiałów z osady otwartej kultury łużyckiej w miejscowości Ołtarze-Gołaczce, woj. Łomża. Stanowisko to było badane wykopaliskowo w latach 1964, 1967. Tylko materiały z drugiego sezonu badań zostały w pełni opublikowane¹. Pierwszy sezon badań trwał od 10 do 25 września 1964 roku i posiadał charakter badań sondażowych. Prowadzone one były przez mgra Stefana Woydę, działającego z ramienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Bezpośrednią przyczyną ich podjęcia były doniesienia o odkryciu, na tzw. „Kępie”, przed kilkudziesięciu laty, szkieletu ludzkiego, obok którego leżał grot oszczepu oraz znalezienie przez ob. Izydora Górala, w tymże miejscu dobrze zachowanego, żelaznego grotu oszczepu z okresu późnorzymskiego. W związku z tym pierwszy wykop sondażowy, o wymiarach 2×25 m, założono na działce I. Górala. Dał on jednak wynik negatywny. Następne wykopy zlokalizowano w miejscu domniemanej osady kultury łużyckiej między załomem wysoczyzny a drogą z Ołtarzy do Nura. Były to dwa wykopy o wymiarach 10×5 m oznaczone jako ar 1 i ar 2. Oba zostały założone na polu Edwarda Ołtarzewskiego. Zbadano łącznie 100 m² powierzchni, na której to przestrzeni odkryto 36 jam przynależnych do kultury łużyckiej oraz sporadycznie spotykano fragmenty ceramiki późnolateńskiej i wczesnorzymskiej.

Celowo zostanie tutaj pominięty szczegółowy opis położenia stanowiska oraz nie zostaną zamieszczone plany sytuacyjne, gdyż zostały one opublikowane w wyżej wspomnianej pracy². Tam też na planie sytuacyjnym, zaznaczono stosunek wykopów z pierwszego i drugiego sezonu badań.

Ryc. 1. Ołtarze-Golacze, woj. Łomża — st. 1. Plan rozmieszczenia obiektów z obu sezonów badawczych. a) Wzajemny stosunek wykopu z 1967 r. oraz aru 1 z r. 1964; b) ar 2.

Opis materiału starano się podać w sposób możliwie jak najbardziej zbliżony do zamieszczonego w pracy T. Węgrzynowicz. Ma to na celu stworzenie warunków umożliwiających rozpatrywanie całości materiałów na wspólnej płaszczyźnie. Ponieważ materiały z badań w 1964 roku nie wnoszą zasadniczych zmian w porównaniu z poprzednio publikowanymi, dlatego też analiza materiału zabytkowego, a szczególnie ceramiki, zostanie przeprowadzona w sposób mniej szczegółowy. Dokładniej natomiast zostaną omówione niektóre kwestie związane z interpretacją obiektów oraz pewne zagadnienia ogólne, dla których materiał z Ołtarzy-Gołączy stanowi jedynie tło.

Stosowano następujące skróty: fragm. — fragment, grub. — grubość, średn. — średnica, wys. — wysokość, dom. — domieszka, szer. — szerokość.

OPIS MATERIAŁU

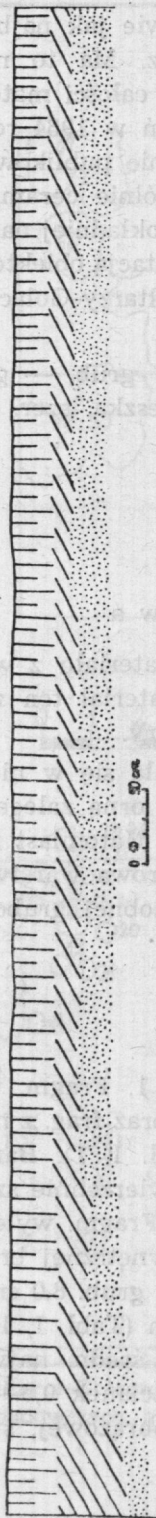
Warstwa orna i warstwa kulturowa

Podczas badań w 1964 roku nie rozgraniczono materiału z warstwy ornej i warstwy kulturowej. Z tego też powodu materiał ten zostanie opisany łącznie, z zaznaczeniem jedynie podziału na ary.

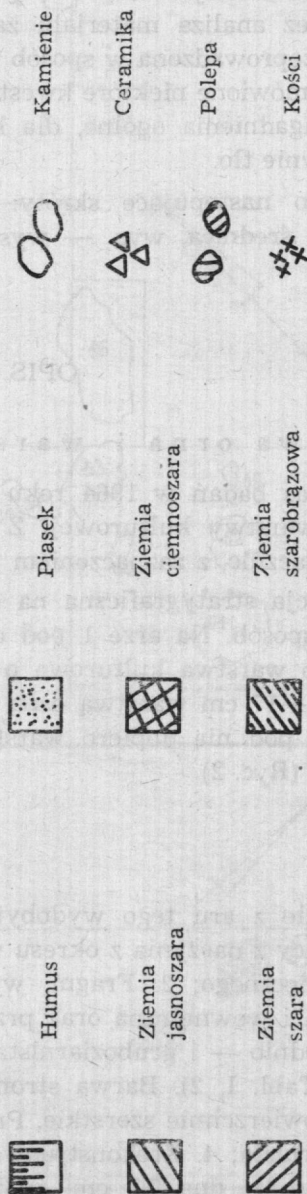
Sytuacja stratygraficzna na obu arach kształtowała się w nieco odmienny sposób. Na arze 1 pod około 10 cm warstwą orną zalegała bezpośrednio warstwa kulturowa o grubości 15—20 cm. Natomiast na arze 2 pod 15—17 cm warstwą orną zalegała 10-centymetrowa warstwa podglebia, a pod nią dopiero warstwa kulturowa o podobnej grubości jak na arze 1 (Ryc. 2).

Ar 1

Łącznie z aru tego wydobyto 2,82 kg ceramiki. 1. Fragm. wylewu pochodzący z naczynia z okresu wpływów rzymskich oraz frag. z naczynia średniowiecznego; 2. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. I, 1). Barwa zewnętrzna i wewnętrzna oraz przełomu brunatna. Powierzchnie szorstkie. Dom. średnio — i gruboziarnista. Grub. ok. 1 cm; 3. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. I, 2). Barwa strony zewnętrznej i wewnętrznej brunatnoszara. Powierzchnie szorstkie. Przełom brunatnoszary, grub. 8,0 cm. Dom. gruboziarnista; 4. Zrekonstruowane naczynie z uchem (Tabl. I, 14). Wymiary: średn. dna 7,5 cm, średn. wylewu 12,5 cm, średn. największej wydatości brzuśca 14,5 cm, wys. ok. 12,5 cm, grub. ścianek 0,5—0,9 cm, szer. ucha 3,5 cm. Strona zewnętrzna barwy ciemnobrązowej, starannie

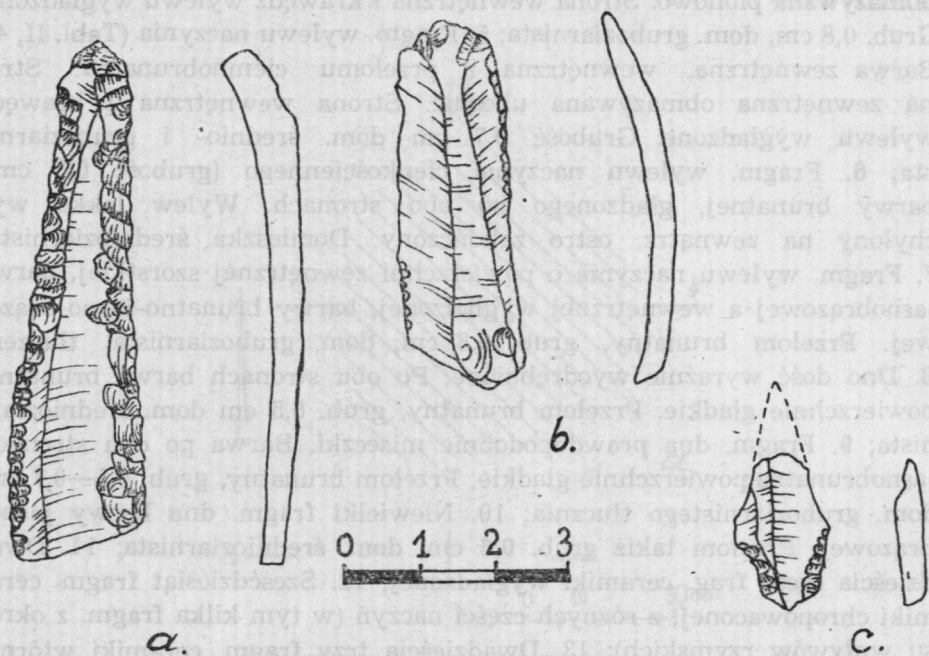

Ryc. 2. Ołtarze-Golacze, woj. Łomża — st. 1. Profil ściany północno-zachodniej na arze 2.

wygładzona, ornamentowana na największej wydętości brzuśca ukośnymi żłobkami. Po obu stronach ucha, przy wylewie, znajdowały się dwa guzki. Strona wewnętrzna barwy ciemnobrązowej, gładka. Przełom ciemnobrązowy. Dom. grubo- i średnioziarnista; 5. Fragm. wylewu naczynia ukośnie obmazywanego (Tabl. I, 5). Strona wewnętrzna gładka. Barwa jasno-brązowo-brunatna. Przełom szarobrunatny, grub. ok. 0,9 cm, dom. gruboziarnista; 6. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. I, 6). Powierzchnia zewnętrzna chropowata, barwy jasno-brązowo-brunatnej. Strona wewnętrzna szorstka, barwy ceglastej. Przełom szarobrunatny, grub. około 0,9 cm, dom. gruboziarnista; 7. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. I, 12). Strona zewnętrzna czerniona, wygładzona. Strona wewnętrzna brązowo-brunatna, wygładzona. Przełom ciemnoszary, grub. 0,5 cm, dom. drobnoziarnista; 8. Duży fragm. wylewu naczynia (Tabl. I, 8). Strona zewnętrzna brunatna, ukośnie chropowata, strona wewnętrzna wygładzona, czarna. Krawędź wylewu także starannie wygładzona, Przełom szarobrunatny, grub. 0,7 cm, dom. gruboziarnista; 9. Fragm. wylewu z naczynia chropowatego, z okresu wpływów rzymskich; 10. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. I, 9). Strona zewnętrzna barwy czerwobrunatnej. Pod wylewem ornament stempelkowy, a nieco niżej ślady po dwu otworach. Strona wewnętrzna barwy czerwobrunatnej, szorstka. Przełom szarobrunatny, grub. 0,5 cm, dom. drobnoziarnista; 11. Dwa fragm. z jednego naczynia chropowatego. Krawędź wylewu spłaszczona. Barwa ceglasterobrunatna. Przełom brunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 12. Niewielkie naczynko (kubek) z uchem. (Tabl. I, 15). Wymiary: średn. wylewu 6 cm, średn. największej wydętości brzuśca 6 cm, średn. dna 2 cm, wys. 5,2 cm, grub. ścianek 0,3 cm. Powierzchnia zewnętrzna barwy brunatnej, gładka, na załomie brzuśca ornamentowana szerokimi, skośnymi żłobkami. Ucho szer. 2 cm, grub. 0,4 cm, umocowane jest do krawędzi wylewu i nieco wyżej nad załomem brzuśca. Powierzchnia wewnętrzna brunatna, gładka. Przełom brunatny. Dom. średnioziarnistego tłucznia; 13. Fragm. wylewu misy (Tabl. I, 11). Strona zewnętrzna i wewnętrzna brązowa, wygładzona. Przełom szaroczarny. Dom. gruboziarnista; 14. Fragm. ucha z czopem do umocowania, szer. ucha 2,5 cm, barwa jasnobrunatna. Dom. drobnoziarnista, 15. Dwa fragm. naczyń gładzonych ornamentowanych ukośnymi żłobkami. Dom. średnioziarnistego tłucznia; 16. Fragm. brzuśca naczynia (Tabl. I, 10). Barwa strony zewnętrznej, wewnętrznej i przełomu brunatna. Na stronie zewnętrznej ornament podłużnych dołków, kształtem zbliżonych do litery „D”. Obie powierzchnie szorstkie. Grub. 0,7 cm, dom. gruboziarnista; 17. Dwa fragm. (z jednego naczynia) brzuśca ornamentowanego ukośnymi żłobkami. Na przejściu brzuśca w szyjkę ślady po uchu. Obie strony brunatne, gładkie. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. średnioziarnis-

tego tłucznia; 18. Fragm. dna malutkiego naczynka (Tabl. I, 4). Barwa czarna, przełom brunatny, grub. 0,7 cm, dom. drobnoziarnistego piasku i średnioziarnistego tłucznia; 19. Fragm. dna i części przydennej, Tabl. I, 13). Strona zewnętrzna jasnobrązowa. przy dnie pas ok. 3 cm wygładzony, wyżej chropowacona. Strona wewnętrzna jasnobrązowa, wygładzona oprócz dna, które jest szorstkie. Przełom jasnobrązowy, grub. 0,8—1,0 cm, dom. gruboziarnista; 20. Fragm. dna naczynia. Barwa jasnobrązowa. Przełom także jasnobrązowy, grub. 0,9 cm, dom. średnioziarnistego tłucznia; 21. Fragm. dna naczynia. Barwa cienobrunatna, także przełom, grub. 0,7 cm, dom. średnioziarnistego piasku; 22. Fragm. dna naczynia (Tabl. I, 3). Strona zewnętrzna barwy jasno i ciemnobrunatnej, gładka. Strona wewnętrzna ciemnobrunatna, gładka. Przełom ciemnobrunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 23. Fragm. dna. Zachowana strona zewnętrzna. Barwa czerwobrunatna. Dom. średnio- i gruboziarnistego tłucznia; 24. Dwa fragm. den barwy brunatnej i czerwobrunatnej. Przełomy tychże barw, grub. ok. 0,7 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 25. Fragm. dna. Gładki, brunatny po obu stronach. Przełom brunatny, grub. 0,6—0,9 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 26. Duży fragm. dna i części przydennej naczynia (Tabl. I, 7). Strona zewnętrzna ceglastobrunatna, dno i część przydenna wygładzone, wyżej schropowaczone. Strona wewnętrzna barwy brunatnej. Przełom brunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnista; 27. Niewielki brunatny fragm. części przydennej. Obie powierzchnie gładkie. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 28. Duży fragm. dna i części przydennej naczynia. strona zewnętrzna jasnobrązowa, gładka. Powierzchnia wewnętrzna brunatna, wygładzona niestarannie. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. drobnoziarnistego piasku; 29. Siedem fragm. ceramiki wtórnie przepalanej; 30. Czterdzieści osiem fragm. ceramiki gładkościennnej; 31. Osiem fragm. ceramiki szorstkiej; 32. Sto cztery fragm. ceramiki chropowaczonej, z różnych części naczyń; 33. Dziewięć fragm. polepy, niektóre z nich posiadają płasko ukształtowaną jedną stronę z odciskami belek; 34. Dwadzieścia dziewięć fragm. kości i dużych zębów zwierzęcych, 35. Fragm. przepalonego rozcieracza kamiennego z bardzo wyraźnymi śladami starcia; 36. Dwadzieścia cztery odłupki krzemienne bez śladów obróbki. Krzemień narzutowy, świeciechowski i czekoladowy; 37. Dwanaście krzemiennych odpadków poprodukcyjnych. Krzemień narzutowy i czekoladowy; 38. Osiem odłupków krzemiennych z jedną ostrą krawędzią, ze śladami użytkowania. Prawdopodobnie były to wkładki do różnego rodzaju narzędzi. Krzemień czekoladowy; 39. Wiór krzemienisty o starannie retuszowanych krawędziach. (Ryc. 3 a). Dł. 6 cm, szer. 1,1—1,7 cm. Wiór został złamany i na końcu także lekko zaretuszowany. Krzemień narzutowy (?) barwy żółto-pomarańczowo-szarej; 40. Wiór krzemienisty z su-

Ryc. 3. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża -- st. 1. Zabytki krzemienne znalezione na arze 1.

rowca świeciechowskiego (Ryc. 3 b). Dł. 4,7 cm, szer. 1,6 cm. Krawędzie pozbawione retuszu; 41. Krzemienno złamany grocik do strzały (Ryc. 3 c). Wyodrębniony trzonek, wnętrza retuszowane. Dł. zachowana 2 cm. Krzemień świeciechowski.

Ar 2

Łącznie z aru tego wydobyto 1,82 kg ceramiki. 1. Duży fragm. wylewu naczynia ze zgrubieniem pośrodku (Tabl. II, 1). Powierzchnia zewnętrzna brunatna, obmazywana ukośnie. Powierzchnia wewnętrzna jasnobrązowa, gładka. Krawędź wylewu także wygładzona. Przełom brunatny grub. 0,5—0,7 cm, dom. gruboziarnista; 2. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 2). Strona zewnętrzna czarnoszara, wygładzona. Krawędź wylewu także wygładzona. Przełom brunatnoszary, grub. 1,2 cm, dom. średnio- i gruboziarnista; 3. Fragm. wylewu naczynia z załomem pod krawędzią (okres wpływów rzymskich); 4. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 3). Barwa zewnętrzna, wewnętrzna i przełomu ciemnobrunatna. Strona zewnętrzna

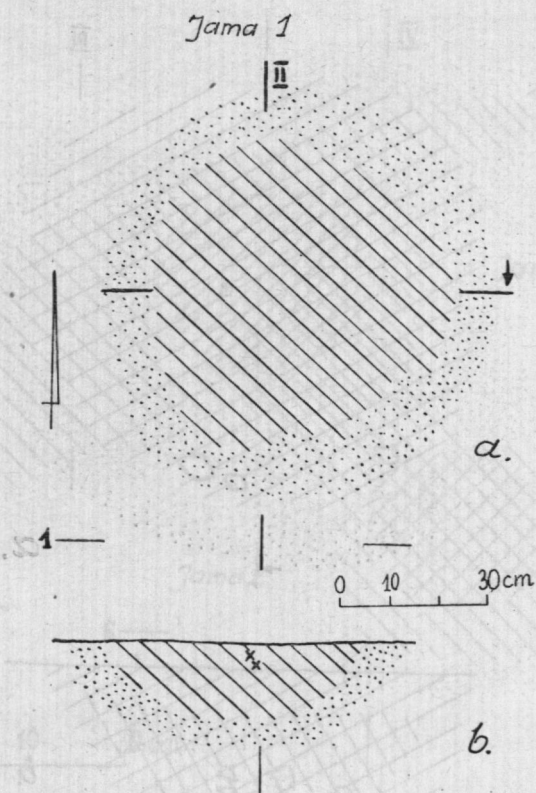
obmazywana pionowo. Strona wewnętrzna i krawędź wylewu wygładzona. Grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnista; 5. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 4). Barwa zewnętrzna, wewnętrzna i przełomu ciemnobrunatna. Strona zewnętrzna obmazywana ukośnie. Strona wewnętrzna i krawędź wylewu wygładzone. Grubość 0,7 cm dom. średnio- i gruboziarnista; 6. Fragm. wylewu naczynia cienkościennego (grubość 0,3 cm), barwy brunatnej, gładzonego po obu stronach. Wylew lekko wychylony na zewnątrz, ostro zakończony. Domieszka średnioziarnista; 7. Fragm. wylewu naczynia o powierzchni zewnętrznej szorstkiej, barwy jasnobrązowej a wewnętrznej wygładzonej, barwy brunatno-jasno-brązowej. Przełom brunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnista, tłuczeń; 8. Dno dość wyraźnie wyodrębnione. Po obu stronach barwa brunatna, powierzchnie gładkie. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm dom. średnioziarnista; 9. Fragm. dna prawdopodobnie miseczki. Barwa po obu stronach jasnobrunatna, powierzchnie gładkie. Przełom brunatny, grub. 0,5—0,7 cm, dom. gruboziarnistego tłuczni; 10. Niewielki fragm. dna barwy jasnobrązowej. Przełom takież grub. 0,6 cm, dom. średnioziarnista; 11. Dwadzieścia sześć frag. ceramiki wygładzonej; 12. Sześćdziesiąt fragm. ceramiki chropowatej; z różnych części naczyń (w tym kilka fragm. z okresu wpływów rzymskich); 13. Dwadzieścia trzy fragm. ceramiki wtórnie przepalanej. Ogromna większość to ceramika z okresu wpływów rzymskich; 14. Jeden fragm. polepy w tym jeden o przekroju trójkątnym ze śladami odcisków kołków; 15 Trzy fragm. krzemienia bez śladów obróbki. Krzemień świeciechowski.

J a m a 1 i 4. W zbiorach materiał z tych jam został złożony razem. Prawdopodobnie nastąpiło zmieszanie zabytków, dlatego też traktujemy te obie jamy łącznie.

J a m a 1. Zarys jamy ukazał się na głęb. 48 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt kolisty o średn. ok. 60 cm (Ryc. 4 a). W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. ok. 15 cm (Ryc. 4 b). Wypełnisko ciemnoszare. Nieliczna ceramika znajdowała się w strobie wypełniska do 6 cm od poziomu rysowania planu. W centralnej części, 8 cm od poziomu rysowania planu, znajdowało się skupisko małych przepalonych kości.

J a m a 4. Zarys jamy ukazał się na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt w przybliżeniu, kolisty o średn. ok. 90 cm (Ryc. 5 a). W rzucie pionowym miała kształt głębokiej, nieregularnej niecki o głęb. ok. 42 cm (Ryc. 5 b). Wypełnisko niejednolite, szare i ciemnoszare. Od 8 cm od poziomu rysowania planu wypełnisko staje się bardziej intensywne. W warstwie dość liczne kamienie; niektóre z nich przepalone.

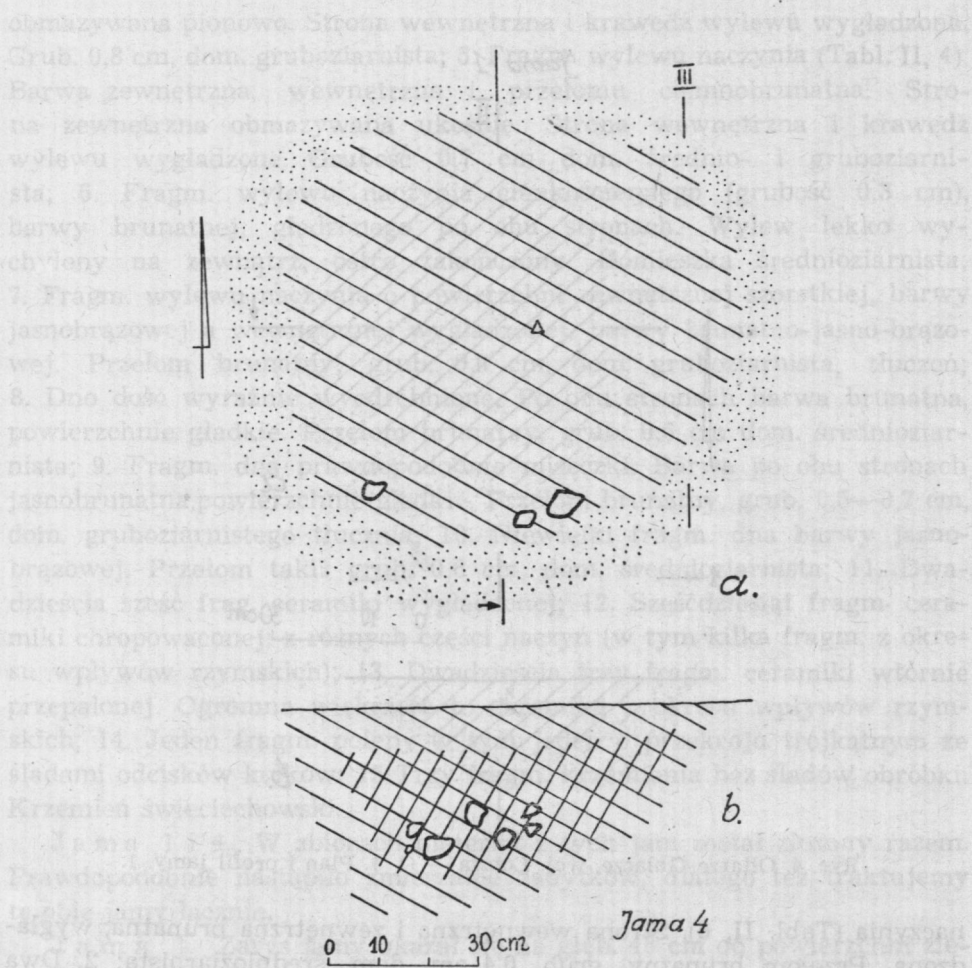
Łącznie z obu jam wydobyto 0,13 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu

Ryc. 4. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jamy. 1.

naczynia (Tabl. II, 6). Strona wewnętrzna i zewnętrzna brunatna, wygładzona. Przełom brunatny, grub. 0,4 cm, dom. średnioziarnista; 2. Dwa fragm. wylewu z jednego naczynia (Tabl. II, 5). Strona zewnętrzna i wewnętrzna wygładzona, barwy brunatnej. Przełom brunatny, grub. 0,2—0,4 cm, dom. drobno- i średnio ziarnista; 3. Dwa fragm. z jednego naczynia sitowatego, barwy brunatnej, gładzonego, Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. średnioziarnista; 4. Fragm. ucha gładzonego barwy brunatnej, szer. ucha 2,5 cm. Przełom brunatny. Dom. drobnoziarnista; 5. Fragm. dna barwy jasnobrunatnej, gładzony. Przełom jasnobrunatny, grub. 0,7 cm, Dom. gruboziarnista; 6. Pięć fragm. ceramiki z naczyń chropowaconych; 7. Fragm. ceramiki wtórnie przepalonej; 8. Cztery fragm. z naczyń gładzonych; 9. Pięć niewielkich fragm. kości.

Jama 2 i 3. Obie jamy ukazały się na głęb. 40—45 cm. W rzucie poziomym tworzyły zarys nieregularny, rozpadający się na dwie części (Ryc. 6 a). Część południowa (jama 2) kolista (średn. ok. 55 cm), ciemnoszara, część północna nieregularna (ok. 130 × 50 cm), miejscami ciemno-

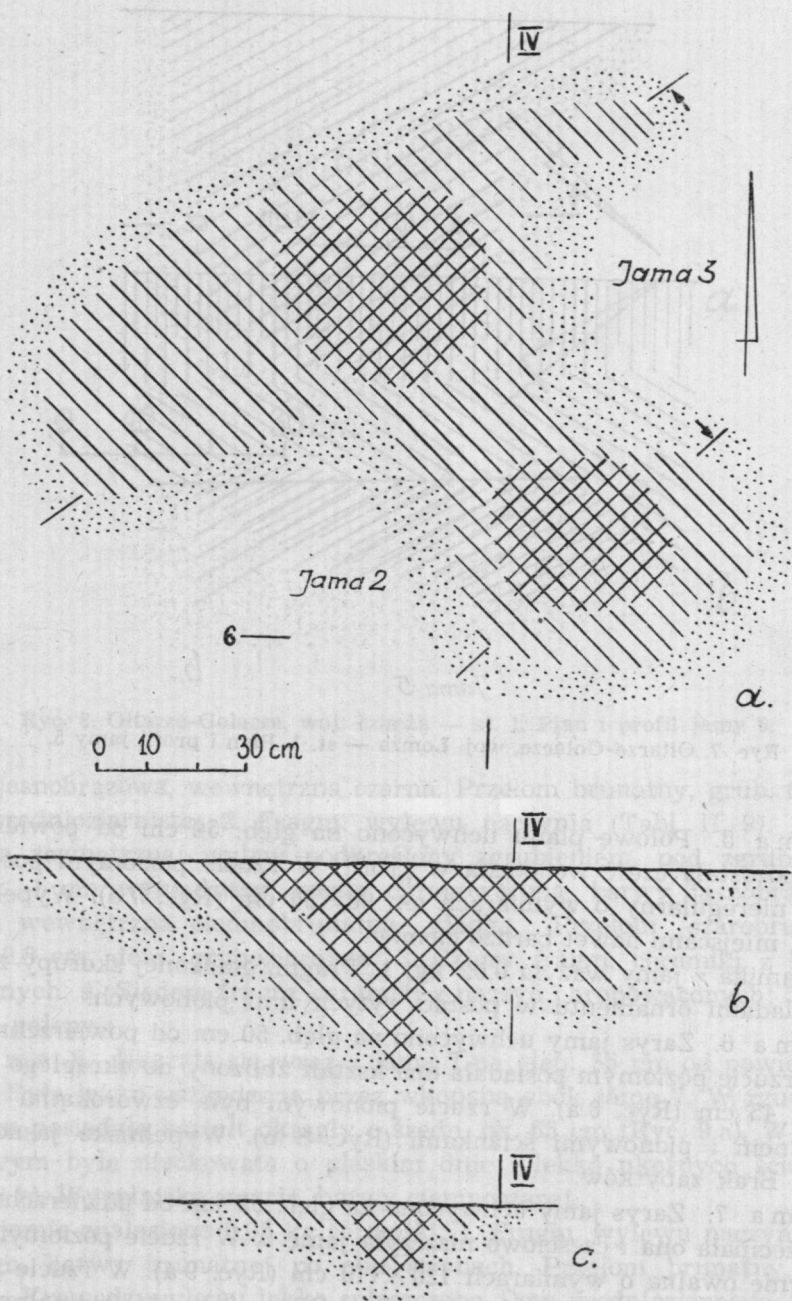

Ryc. 5. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jamy 4.

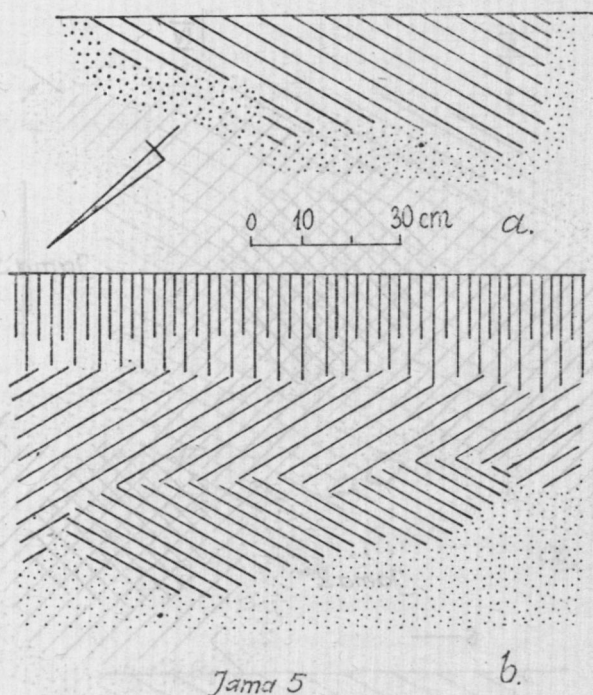
szara. 5 cm od powierzchni rysowania planu, jamy już wyraźnie oddzielają się. W profilach posiadają kształty bardzo nieregularne o głęb. ok. 40 cm (jama 3) i ok. 15 cm (jama 2), kontury nieostre, wypełniska mało intensywne (Ryc. 6 b, c).

J a m a 2. Uzyskano z niej 0,01 kg ceramiki: jeden fragm. naczynia chropowatego oraz jeden fragm. polepy.

J a m a 3. Uzyskano z niej 0,03 kg ceramiki: 1. Duży fragm. placka (talerza) glinianego (Tabl. II, 7). Powierzchnia zewnętrzna barwy jasnobrązowej, starannie wygładzona. Spód jasnobrązowy, szorstki. Przełom brunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnista; 2. Cztery fragm. naczyń gładzonych; 3. Pięć fragm. polepy; 4. Odlupek krzemieny, przepalony, bez śladów obróbki. Krzemień narzutowy.

Ryc. 6. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profile jam 2 i 3.

Ryc. 7. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jamy 5.

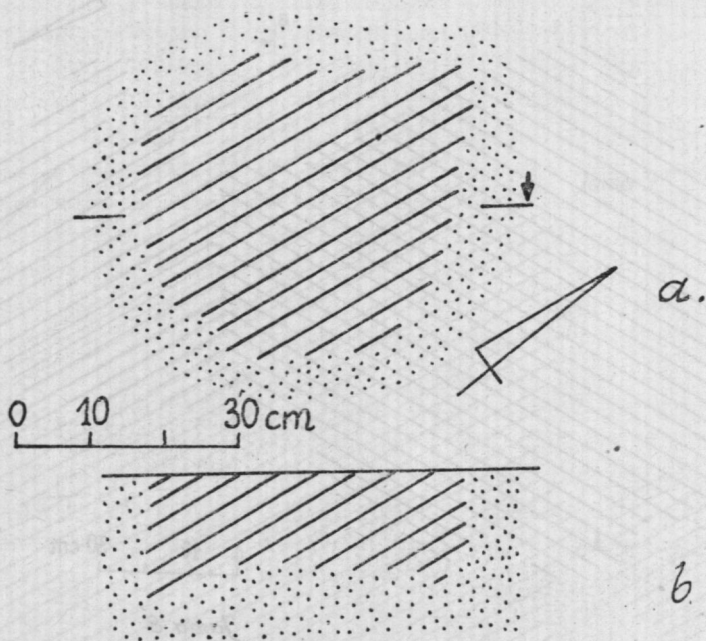
Jama 5. Połowę planu uchwycono na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi, pozostała część wchodziła w profil. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularny o wymiarach ok. 90×30 cm (Ryc. 7 a). Wypełnisko ciemne, miejscami nawet bardzo ciemne.

Ceramika z jamy ważyła 0,02 kg; 1. Fragm. gładzonej skorupy ze słabymi śladami ornamentu w postaci rytych linii pionowych.

Jama 6. Zarys jamy uchwycono na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała ona kształt zbliżony do okrągłego o średn. ok. 45 cm (Ryc. 8 a). W rzucie pionowym była czworokątna z płaskim dnem i pionowymi ściankami (Ryc. 8 b). Wypełnisko jasnoszare, sypkie. Brak zabytków.

Jama 7. Zarys jamy uchwycono na głęb. 55 cm od powierzchni ziemi. Przecinała ona i częściowo niszczyła jamę 8. W rzucie poziomym nieregularnie owalna o wymiarach 120×110 cm (Ryc. 9 a). W rzucie pionowym nieckowata o prawie płaskim dnie (Ryc. 9 b). Maksymalna głęb. 45 cm. Wypełnisko szare sypkie.

Łącznie ceramika z jamy ważyła 0,08 kg; 1. Dwa fragm. wylewu jednego naczynia po obu stronach gładzonego (Tabl. II, 10). Strona zewnę-

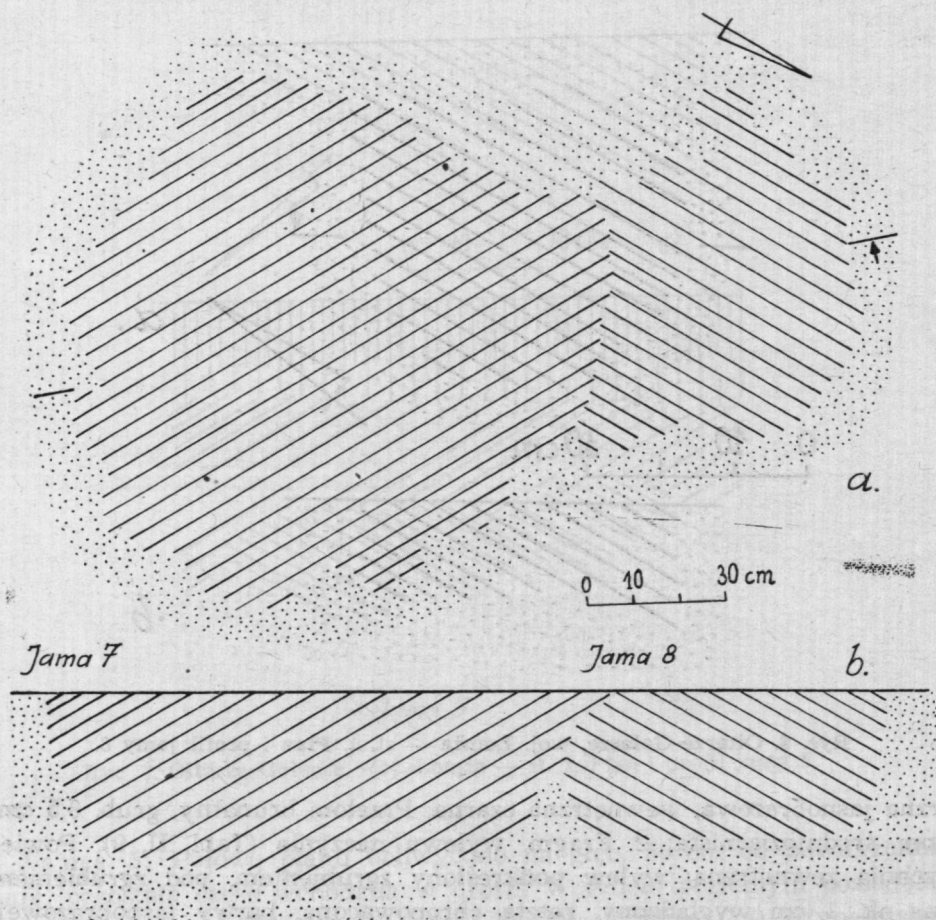

Ryc. 8. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jamy 6.

trzna jasnobrązowa, wewnętrzna czarna. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. średnioziarnista; 2. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 9). Powierzchnia zewnętrzna: wylew podkreślony zgrubieniem, pod zgrubieniem pas ok. 1 cm wygładzony, reszta chropowata, barwy jasnobrązowej. Strona wewnętrzna ciemnobrunatna, gładka. Przełom szarobrunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnista; 3. Cztery fragm. ceramiki z naczyń gładzonych; 4. Siedem fragm. ceramiki z naczyń chropowatych; 5. Dwa fragm. polepy.

Jama 8. Ukazała się wraz z jamą 7 na głęb. 55 cm od powierzchni ziemi. Była lekko uszkodzona przez wkopaną obok jamę 7. W rzucie poziomym posiadała kształt okrągły o średn. ok. 65 cm (Ryc. 9 a). W rzucie pionowym była nieckowata o płaskim dnie i lekko ukośnych ściankach (Ryc. 9 b). Wypełnisko zwarte, barwy ciemnoszarej.

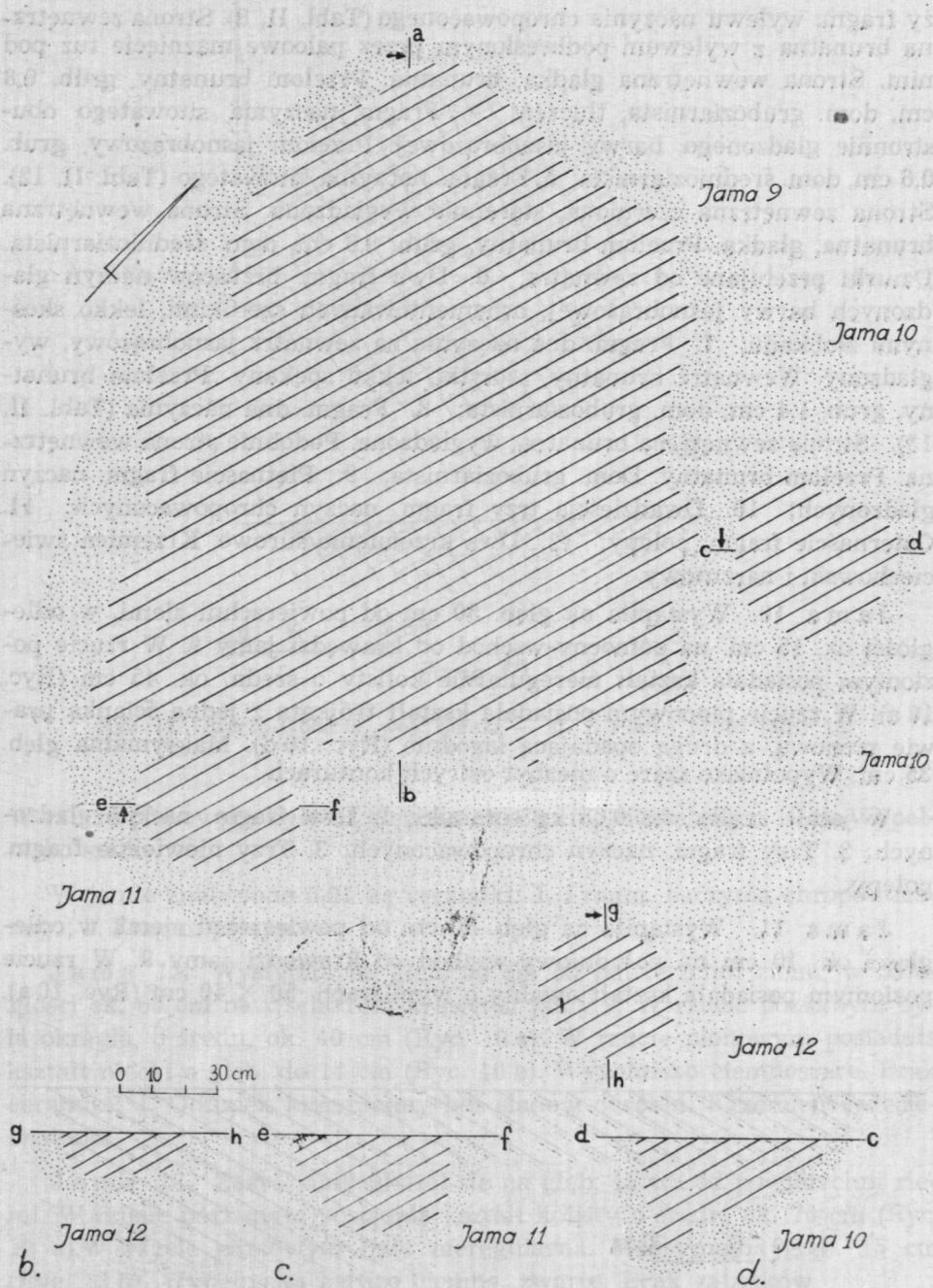
W jamie znaleziono 0,05 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu naczynia gładzonego, barwy brunatnej po obu stronach. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm. Krawędź wylewu lekko spłaszczona. Dom. średnioziarnista; 2. Fragm. wylewu naczynia gładzonego, czernionego po obu stronach. Przełom szaroczarny, grub. 0,4 cm, dom. drobnoziarnista; 3. Cztery fragm. naczyń gładzonych; 4. Fragm. naczyń chropowatych; 5. Fragm. polepy.

Ryc. 9. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jam 7 i 8.

Jama 9. Ukazała się, z towarzyszącymi jej od północy i wschodu jamami 10—12, na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularnie prostokątny o wymiarach 210×180 cm (Ryc. 10 a). W rzucie pionowym składała się jakby z dwóch części: zagłębienia o nieregularnie prostokątnym kształcie, płaskim dnie i głęb. 16—17 cm oraz w części wschodniej z głębszej prostokątnej jamy z płaskim dnem (Ryc. 11). Jama ta prawdopodobnie posiadała średnicę ok. 65 cm i głęb. (od dna wyżej wzmiankowanego zagłębienia) 25 — 27 cm. Wypełnisko szare miejscami ciemnoszare.

Z jamy wydobyto 0,43 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu naczynia. Wylew prosty, zaokrąglony. Obie strony barwy brunatnej. Strona zewnętrzna chropowata. Przełom brunatny, grub. 0,7 cm, dom. gruboziarnista; 2. Fragm. podobny do opisywanego w punkcie 1, ale o grub. 0,5 cm; 3. Du-

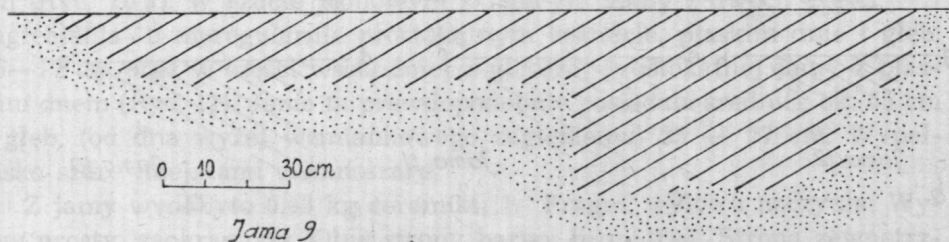
Ryc. 10 Oltarze-Golacze, woj. Łomża — st. 1. a) Plan jam 9—12; b) Profil jamy 12; c) Profil jamy 11; d) Profil jamy 10.

ży fragm. wylewu naczynia chropowatego (Tabl. II, 8). Strona zewnętrzna brunatna z wylewem podkreślonym przez palcowe maźnięcie tuż pod nim. Strona wewnętrzna gładka, brunatna. Przełom brunatny, grub. 0,8 cm, dom. gruboziarnista, tłuczeń; 4. Fragm. naczynia sitowatego obustronnie gładzonego, barwy jasnobrązowej. Przełom jasnobrązowy, grub. 0,6 cm, dom. średnioziarnista; 5. Fragm. naczynia sitowatego (Tabl. II, 12). Strona zewnętrzna czerniona, starannie wygładzona. Strona wewnętrzna brunatna, gładka. Przełom brunatny, grub. 0,6 cm, dom. średnioziarnista. Dziurki przebijane od zewnątrz; 6. Dwa fragm. brzuśców naczyń gładzonych barwy jasnobrązowej, ornamentowanych szerokimi, lekko skośnymi żłobkami; 7. Fragm. dna naczynia na zewnątrz jasnobrązowy, wygładzony. Wewnątrz brunatny, szorstki, lekko spękany. Przełom brunatny, grub. 1,4 cm, dom. gruboziarnista; 8. Fragm. dna naczynia (Tabl. II, 13). Strona zewnętrzna brunatna, wygładzona. Podobnie strona wewnętrzna. Przełom brunatny. Dom. gruboziarnista; 9. Piętnaście fragm. naczyń gładzonych; 10. Dwadzieścia trzy fragm. naczyń chropowatych; 11. Czternaście fragm. polepy; 12. Dwa krzemienie surowe. Krzemień świeciechowski i narzutowy.

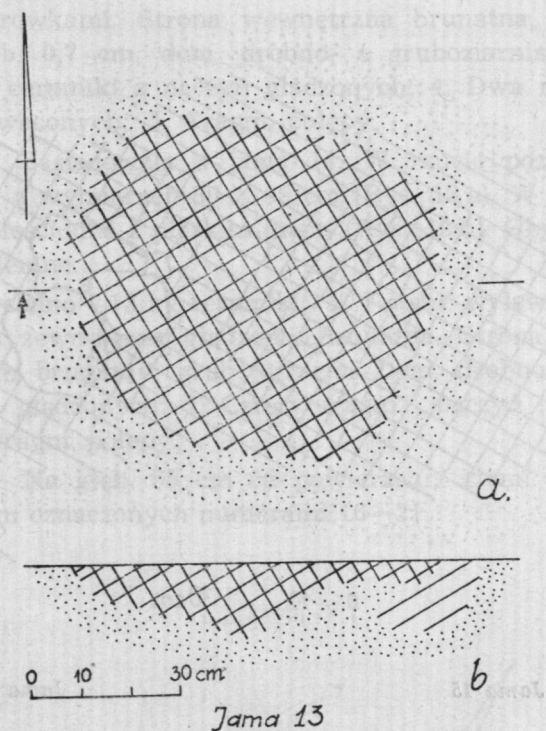
Jama 10. Wystąpiła na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi, w odległości ok. 15 cm. na północny-wschód od krawędzi jamy 9. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularnie kolisty o średn. ok. 45 cm (Ryc. 10 a). W rzucie pionowym posiadała kształt trójkąta z jedną ścianką prawie pionową, a drugą opadającą łagodnie (Ryc. 10 d). Maksymalna głęb. 35 cm. Wypełnisko szare o niezbyt ostrych konturach.

W jamie znaleziono 0,03 kg ceramiki; 1. Dwa fragm. naczyń gładzonych; 2. Trzy fragm. naczyń chropowatych; 3. Trzy niewielkie fragm. polepy.

Jama 11. Wystąpiła na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi, w odległości ok. 10 cm na południowy-wschód od krawędzi jamy 9. W rzucie poziomym posiadała kształt owalny o wymiarach 50 × 40 cm (Ryc. 10 a).

Ryc. 11. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża st. — 1. Profil jamy 9.

Ryc. 12. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jamy 13.

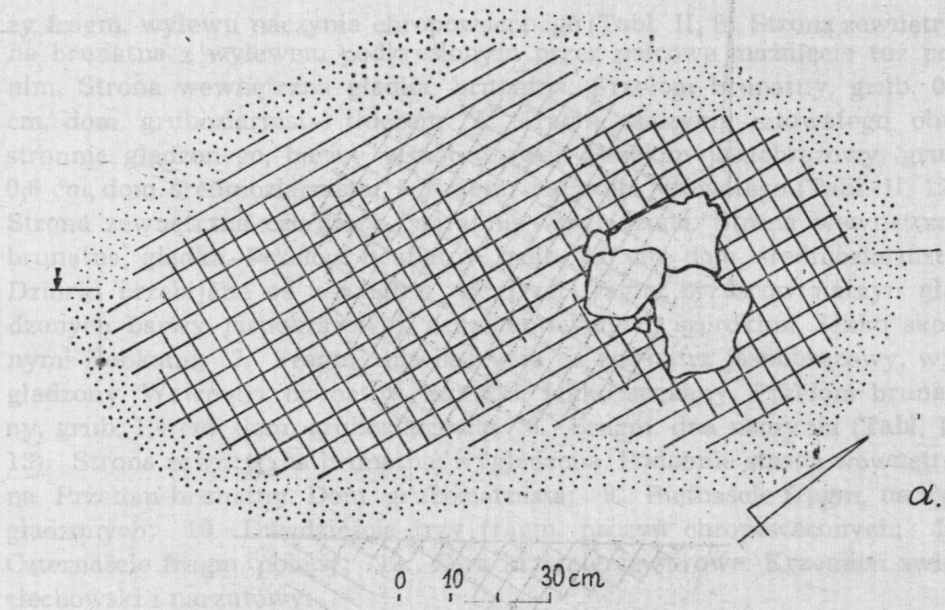
W rzucie pionowym była to głęboka ok. 30 cm, niecka (Ryc. 10 c). Wypełnisko szare.

W jamie znaleziono 0,01 kg ceramiki: 1. Fragm. naczynia chropowatego; 2. Fragm. polepy.

Jama 12. Wystąpiła na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi, w odległości ok. 65 cm na wschód od krawędzi jamy 9. W rzucie poziomym była okrągła, o średn. ok. 40 cm (Ryc. 10 a). W rzucie pionowym posiadała kształt niecki o głęb. do 14 cm (Ryc. 10 b). Wypełnisko ciemnoszare. Brak ceramiki: 1. Odłupek krzemienisty bez śladów obróbki. Krzemień świeczeniowy.

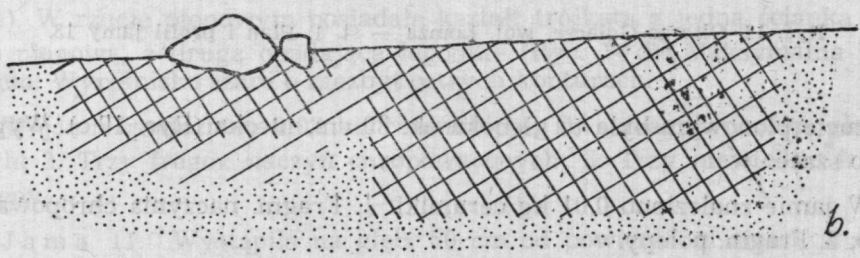
Jama 13. Zarys jamy ukazał się na głęb. 45 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt kolisty o średn. ok. 70 cm (Ryc. 12 a). W rzucie pionowym była nieregularna. Maksymalna głęb. 15 cm (Ryc. 12 b). Wypełnisko bardzo ciemne, zwarte. Brak zabytków.

Jama 14. Znajdowała się w bezpośredniej bliskości jamy 15. W profilu jamy oddzielone są warstwą nieco jaśniejszą. Uznać je więc należy

Jama 15

Jama 14

Ryc. 13. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jam 14 i 15.

za obiekty niezależne. Jama 14 ukazała się na głęb. 51 cm od powierzchni ziemi. W rzucie pionowym posiadała kształt kolisty o średn. ok. 65 cm (Ryc. 13 a). Na powierzchni jamy znajdowało się skupisko kilku kamieni. W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. ok. 25 cm (Ryc. 13 b). Wypełnisko ciemne, miejscami czarne.

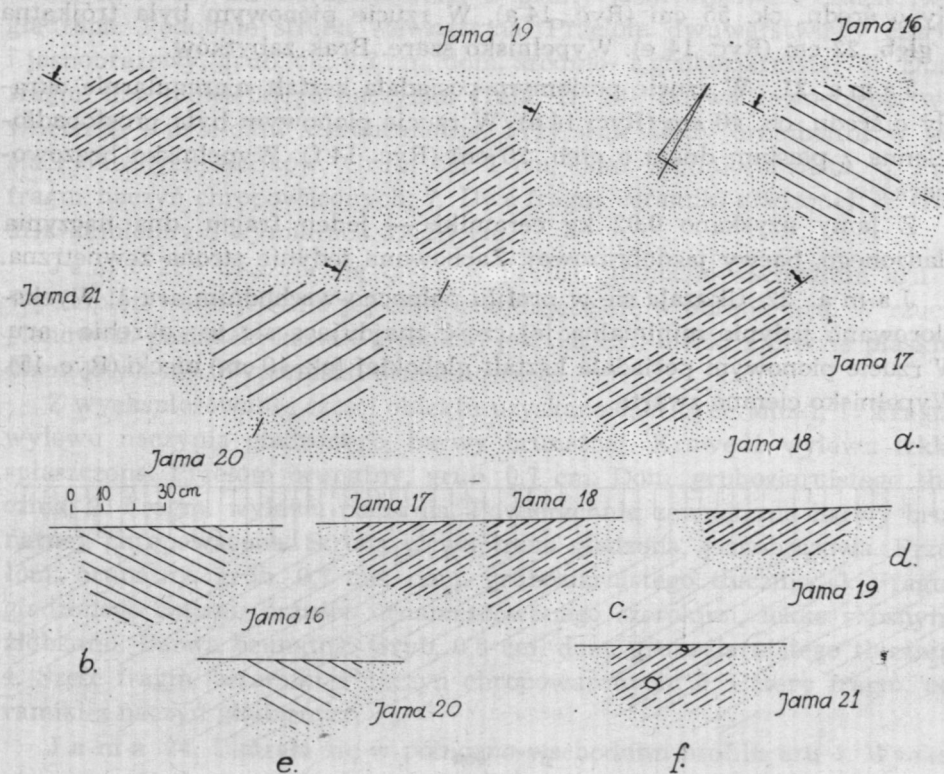
Z jamy uzyskano 0,07 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 17). Strona zewnętrzna chropowata i lekko obmazywana, barwy brunatnej. Strona wewnętrzna gładka, brunatna. Przełom brunatny, grub. 0,7 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 2. Fragm. brzuśca naczynia (Tabl. II, 16). Strona zewnętrzna brunatna, wygładzona, ornamentowana liczny-

mi skośnymi rowkami. Strona wewnętrzna brunatna, gładka. Przełom brunatny, grub. 0,7 cm, dom. drobno- i gruboziarnistego tłucznia; 3. Cztery fragm. ceramiki z naczyń gładzonych; 4. Dwa niewielkie fragm. naczyń chropowaconych; 5. Fragm. polepy.

Jama 15. Sąsiadowała z jamą 14. W rzucie poziomym posiadała kształt owalny o wymiarach 80 × 65 cm (Ryc. 13 a). W rzucie pionowym była prostokątna z płaskim dnem (Ryc. 13 b). Głęb. 36 cm. Wypełnisko bardzo ciemne.

Z jamy uzyskano 0,13 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 11). Strona zewnętrzna gładzona, brunatna. Strona wewnętrzna podobna. Przełom brunatny, grub. 0,7 cm. Dom. drobnoziarnista; 2. Pięć fragm. naczyń gładzonych; 3. Cztery fragm. naczyń chropowaconych; 4. Piętnaście fragm. polepy.

Jama 16. Na głęb. 55 cm od powierzchni ziemi ukazał się zespół niewielkich jam oznaczonych numerami 16—21.

Ryc. 14. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1 a) Plan jam 16—21; b) Profil jamy 16; c) Profil jam 17 i 18; d) Profil jamy 19; e) Profil jamy 20; f) Profil jamy 21.

W rzucie poziomym jama 16 posiadała kształt nieregularnie okrągły o średn. ok. 40 cm (Ryc. 14 a). W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. ok. 30 cm (Ryc. 14 b). Wypełnisko jednolite ciemnoszare, przy spągu nieco jaśniejsze. Brak zabytków.

Jama 17. W rzucie poziomym kształt okrągły o średn. ok. 35 cm (Ryc. 14 a). W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. ok. 23 cm (Ryc. 14 c). Wypełnisko szarobrązowe. Brak zabytków.

Jama 18. W rzucie poziomym posiadała kształt owalny o wymiarach ok. 40 × 25 cm (Ryc. 14 a). W rzucie pionowym prostopadłościenna z dnem ukośnie opadającym (Ryc. 14 c). Maksymalna głęb. 29 cm. Wypełnisko szarobrązowe, w spągu intensywnie ciemne. Brak zabytków.

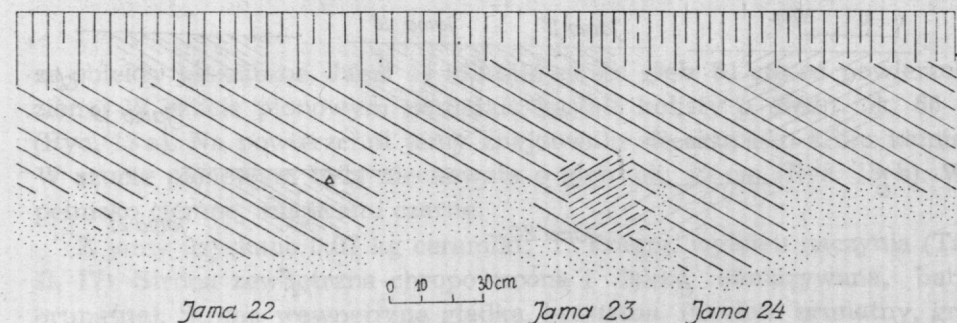
Jama 19. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularnie owalny o wymiarach ok. 50 × 30 cm (Ryc. 14 a). W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. ok. 15 cm (Ryc. 14 d). Wypełnisko szarobrunatne. Brak zabytków.

Jama 20. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularnie okrągły o średn. ok. 55 cm (Ryc. 14 a). W rzucie pionowym była trójkątna o głęb. 22 cm (Ryc. 14 e). Wypełnisko szare. Brak zabytków.

Jama 21. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularnie okrągły o średn. ok. 40 cm (Ryc. 14 a). W rzucie pionowym była prostopadłościenna z płaskim dnem o głęb. 20 cm (Ryc. 14 f). Wypełnisko brązowoszare.

Z jamy uzyskano 0,02 kg ceramiki — jeden fragm. dna naczynia gładzonego, barwy jasnobrązowej. Zachowana jedynie strona zewnętrzna.

Jama 22. Ukazała się w profilu północno-wschodnim aru 1. Wyeksplorowano jedynie minimalną jej część znajdującą się w obrębie aru. W rzucie pionowym posiadała kształt głębokiej (ok. 40 cm) niecki (Ryc. 15). Wypełnisko ciemne zwarte.

Ryc. 15. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Profil jam 22—24

Z wyeksplorowanej części obiektu uzyskano 0,96 kg ceramiki: 1. Naczynie dwustożkowate (Tabl. III, 1) z odchylną na zewnątrz krawędzią wylewu, ornamentowaną sześcioma grupami rozmieszczonych symetrycznie żłobków. Szyjka cylindryczna, wyraźnie oddzielona od dwustożkowego brzuśca. Oddzielenie to podkreśla dookoły żłobek. Od tego żłobka w dół brzusiec ornamentowany jest ukośnymi żłobkami. Średn. wylewu wraz z kryzą 26,7 cm, szer. kryzy ok. 3 cm. Barwa szyjki i kryzy ciemnobrunatna; górna część brzuśca była w ciemnobrunatne i jasnobrązowe plamy; od największej wydętości brzuśca w dół jasnobrązowa. Przełom ciemnobrunatny, grub. ok. 0,8 cm, dom. drobno- i średnioziarnistego piasku; 2. Fragm. placka glinianego (Tabl. II, 19). Strona zewnętrzna i wewnętrzna jasnobrązowa, wygładzona. Przełom jasnobrązowy, grub. 0,6—1,3 cm, dom. średnio- i gruboziarnista; 3. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. II, 20). Powierzchnia zewnętrzna jasnobrązowa, wygładzona. Powierzchnia wewnętrzna pomarańczowa, gładka. Przełom pomarańczowy, grub. 0,5 cm, dom. średnio- i gruboziarnista; 4. Dwa fragm. z naczynia sitowatego (Tabl. II, 14, 15). Strona zewnętrzna w plamy jasnobrązowe i czarne, wygładzona. Podobnie strona wewnętrzna. Przełom dwuwarstwowy czarny i jasnobrązowy, grub. ok. 0,7 cm, dom. średnio- i gruboziarnista; 5. Duży fragm. dna niewielkiego naczynka (Tabl. II, 18). Barwa zewnętrzna, wewnętrzna i przełomu szarobrunatna. Przy dnie ślady ornamentu w postaci ukośnych żłobków. Grub. ok. 1 cm, dom. średnioziarnista; 6. Pięć fragm. naczyń chropowatych; 7. Dwa fragm. ceramiki gładzonej; 8. Gładzik kamienny o wymiarach 3×2,7 cm.

J a m a 23. Ukazała się także w profilu północno-wschodnim aru 1. Wyeksplorowano jedynie jej część znajdującą się w obrębie aru. W rzucie pionowym posiadała kształt głębokiej (ok. 23 cm) niecki z prawie płaskim dnem (Ryc. 15). Wypełnisko brunatnoszare.

Z wyeksplorowanej części obiektu uzyskano 0,08 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu naczynia gładzonego, barwy brunatnej. Krawędź wylewu lekko spłaszczona. Przełom brunatny, grub. 0,7 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 2. Fragm. wylewu naczynia. Powierzchnia zewnętrzna barwy brunatnej, chropowata. Strona wewnętrzna gładzona, jasnobrązowa. Przełom brunatny, grub. 0,7 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 3. Fragm. gładzonego załomu brzuśca ornamentowanego szerokimi, lekko skośnymi żłobkami. Barwa brunatna. Grub. 0,6 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 4. Sześć fragm. ceramiki z naczyń chropowatych; 5. Cztery fragm. ceramiki z naczyń gładzonych.

J a m a 24. Ukazała się w północno-wschodnim profilu aru 1. Wyeksplorowano jedynie część jamy znajdującą się w obrębie aru. W rzucie pionowym była prostopadłościenna z lekko pochyłym dnem (Ryc. 15). Głęb. ok. 33 cm. Wypełnisko szare.

Z wyeksplorowanej części wydobyto 0,07 kg ceramiki; 1. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. III, 3). Powierzchnia zewnętrzna lekko spękana, chropowata, barwy brunatnoczarnostej. Powierzchnia wewnętrzna gładka, brunatna. Przełom brunatny, grub. 0,9 cm, dom. gruboziarnista; 2. Fragm. wylewu naczynia (Tabl. III, 4). Strona zewnętrzna lekko chropowata, brunatna. Strona wewnętrzna jasnobrunatna, gładka. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. gruboziarnista; 3. Niewielki fragm. wylewu naczynka miniaturowego. Barwa ciemnobrunatna. Przełom brunatny, grub. 0,3 cm, dom. drobno- i średnioziarnistego tłucznia; 4. Fragm. załomu brzuśca naczynia gładzonego, zdobionego ukośnymi żłobkami. Barwa jasnobrązowa; 5. Dwa fragm. naczyń chropowatych; 6. Dwa fragm. naczyń gładzonych; 7. Fragm. złamanego wióra z krzemienia świecichowskiego.

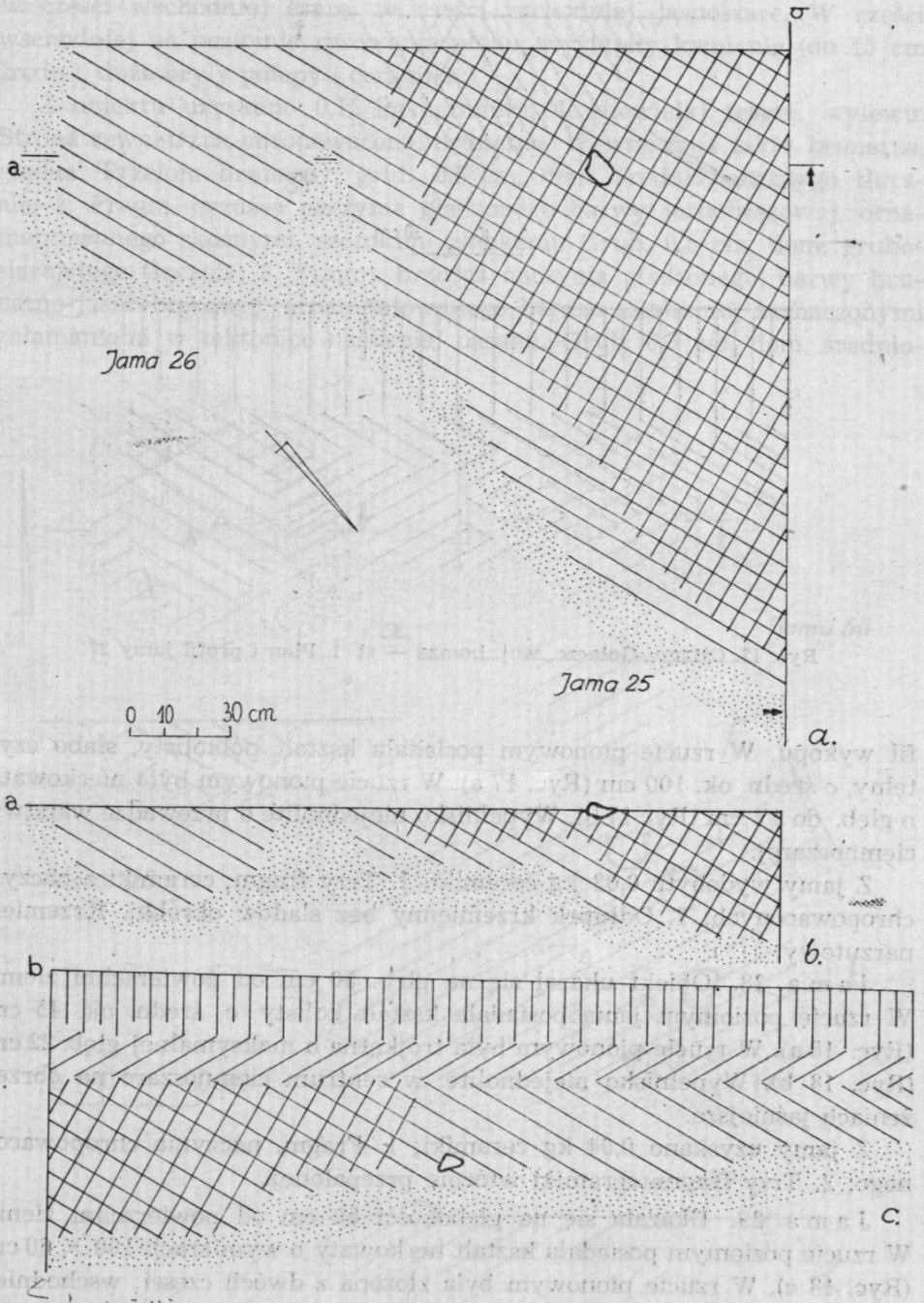
Jama 25. Zarys jamy uchwycono na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi. Odkryto tylko część jamy w południowo-zachodnim narożniku aru 2. W rzucie poziomym posiadała ona kształt regularnego wycinka owalu o wymiarach; przy profilu południowym 135 cm, przy profilu zachodnim 195 cm (Ryc. 16 a). W rzucie pionowym była nieregularna o maksymalnej głęb. ok. 40 cm (Ryc. 16 b, c). Wypełnisko jednolite, czarne.

Z jamy wydobyto 0,31 kg ceramiki: 1. Dwa fragm. wylewu z jednego naczynia barwy brunatnej, gładzonego. Krawędź wylewu zaokrąglona. Przełom brunatny, grub. 0,6 cm. Dom. średnioziarnistego tłucznia; 2. Dwa fragm. wylewu z jednego naczynia chropowatego (Tabl. III, 2). Barwa brunatna. Przełom brunatny, grub. 0,5—0,8 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 3. Fragm. ucha barwy brunatnej o szer. 2,5 cm oraz grub. 0,5 cm, dom. drobnoziarnista; 4. Fragm. ceramiki chropowatej; 5. Trzy fragm. z naczyń wtórnie przepalonych; 6. Cztery fragm. z naczyń gładzonych; 7. Fragm. dna naczynia gładzonego barwy brunatnej. Przełom brunatny, grub. 0,5 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 8. Pięć dużych fragm. polepy; 9. Pięć fragm. dużych zębów zwierzęcych.

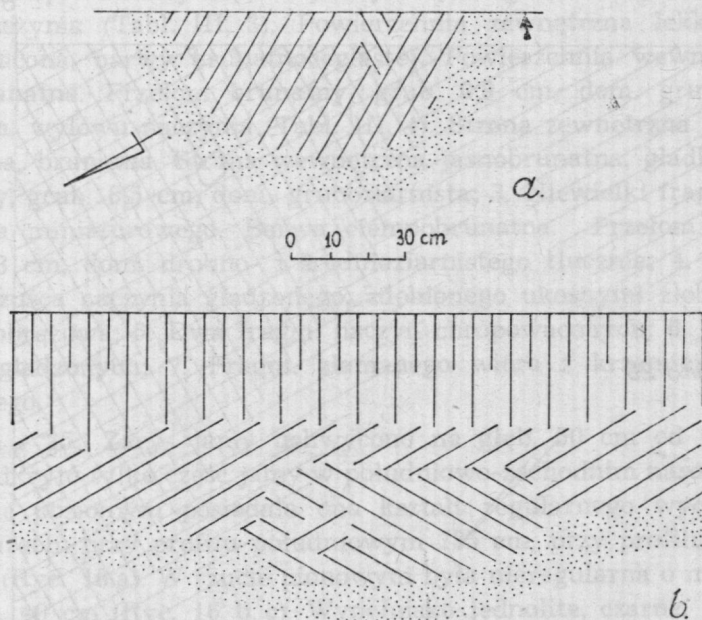
Jama 26. Zarys jamy uchwycono na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi, w odległości kilku centymetrów na wschód od jamy 25. Nieznaczna część jamy wchodziła w profil. W rzucie poziomym jama posiadała kształt kolisty, regularny o średn. ok. 80 cm (Ryc. 16 a). W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. do 30 cm (Ryc. 16 b). Wypełnisko, poza ciemnym stropem, jasnoszare z dużą ilością wkładek piaszczystych.

Z jamy uzyskano 0,02 kg ceramiki: 1. Dwa fragm. z naczyń chropowatych; 2. Dwa fragm. ceramiki z naczyń gładzonych; 3. Dwa fragm. polepy.

Jama 27. Zarys obiektu ukazał się na głęb. 55 cm od powierzchni ziemi. Odsłonięto jedynie połowę jamy, pozostała część wchodziła w pro-

Ryc. 16. Oltarze-Golacze, woj. Łomża — st. 1 a) Plan jam 25 i 26; b) Profil jam 25 i 26; c) Profil jamy 25.

Ryc. 17. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st 1. Plan i profil jamy 27.

fil wykopu. W rzucie pionowym posiadała kształt półkolisty, słabo czytelny, o średn. ok. 100 cm (Ryc. 17 a). W rzucie pionowym była nieckowata o głęb. do 17 cm (Ryc. 17 b). Wypełnisko niejednolite o przewadze warstwy ciemnoszarej.

Z jamy wydobyto 0,03 kg ceramiki; 1. Trzy fragm. ceramiki z naczyń chropowacanych; 2. Odłupek krzemieny bez śladów obróbki. Krzemień narzutowy.

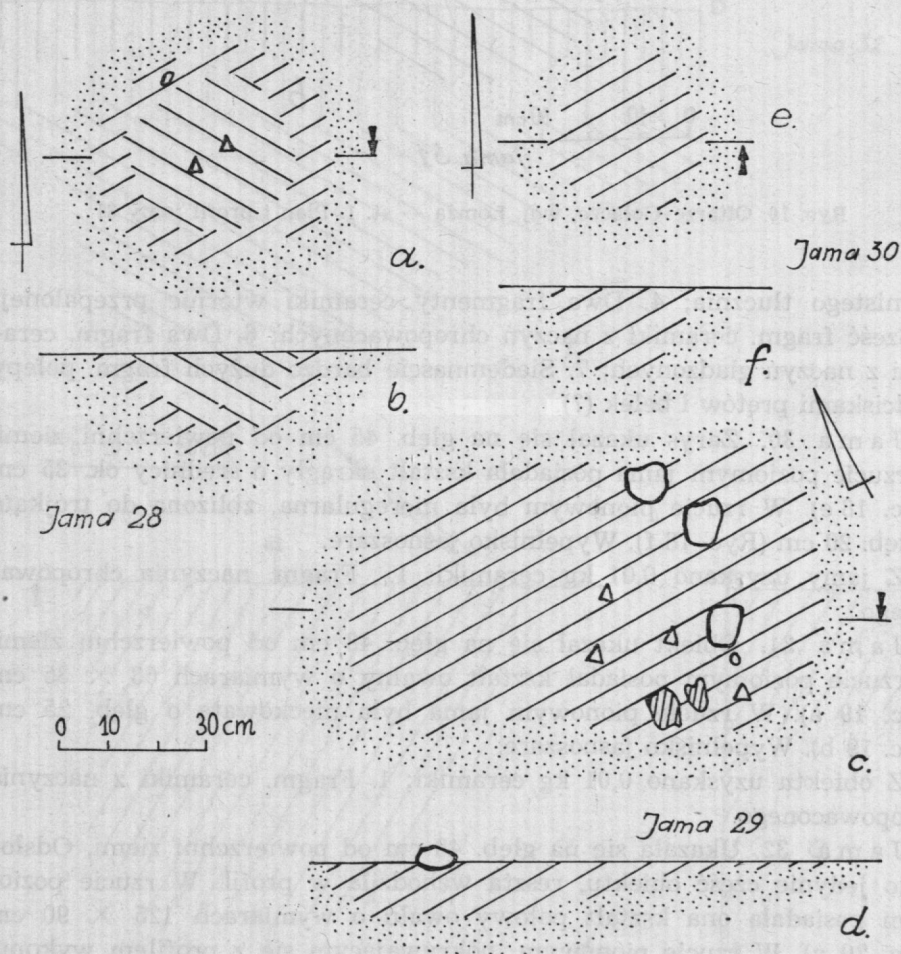
Jama 28. Obiekt ukazał się na głęb. 50 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym jama posiadała kształt kolisty o średn. ok. 45 cm (Ryc. 18 a). W rzucie pionowym była trójkątna o maksymalnej głęb. 22 cm (Ryc. 18 b). Wypełnisko niejednolite, w centrum ciemnoszare na obrzeżeniach jaśniejsze.

Z jamy uzyskano 0,04 kg ceramiki; 1. Fragm. naczynia chropowacanego; 2. Trzy fragm. ceramiki wtórnie przepalanej.

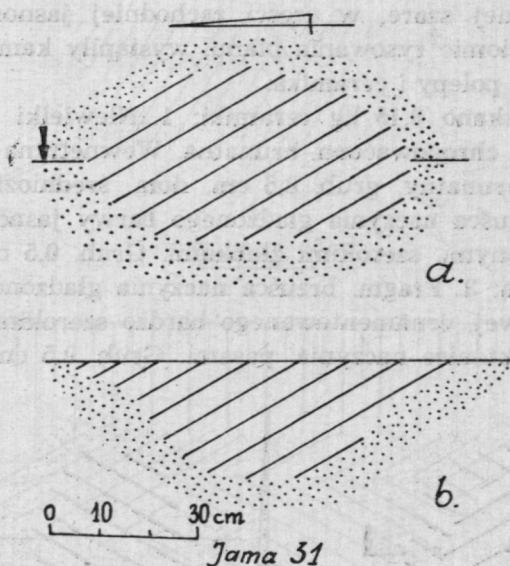
Jama 29. Ukazała się na głębokości 50 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt nerkowaty o wymiarach 100×60 cm (Ryc. 18 c). W rzucie pionowym była złożona z dwóch części: wschodniej mniej więcej prostokątnej z płaskim dnem o głęb. ok. 12 cm, i zachodniej z płaskim dnem o głęb. 2—3 cm (Ryc. 18 d). Wypełnisko

w części wschodniej szare, w części zachodniej jasnoszare. W części wschodniej na poziomie rysowania planu, wystąpiły kamienie (do 15 cm średn.), duże bryły polepy i ceramika.

Z obiektu uzyskano 0,15 kg ceramiki; 1. Niewielki fragm. wylewu. Strona zewnętrzna chropowata, brunatna. Wewnętrzna także brunatna, gładka. Przełom brunatny, grub. 0,6 cm, dom. średnioziarnistego tłucznia; 2. Fragn. brzuśca naczynia gładzonego barwy jasnobrązowej, ornamentowanego skośnymi, szerokimi żłóbkami. Grub. 0,5 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 3. Fragn. brzuśca naczynia gładzonego, barwy brunatno-jasno-brązowej, ornamentowanego bardzo szerokimi, zaznaczonymi załamaniem w tektonice naczynia, pasami. Grub. 0,5 cm, dom. średnio-

Ryc. 18. Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. a, b) Plan i profil jamy 28; c, d) Plan i profil jamy 29; e, f) Plan i profil jamy 30.

Ryc. 19. Oltarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Plan i profil jamy 31.

ziarnistego tłuczni; 4. Dwa fragmenty ceramiki wtórnie przepalonej; 5. Sześć fragm. ceramiki z naczyń chropowaconych; 6. Dwa fragm. ceramiki z naczyń gładzonych; 7. Siedemnaście bardzo dużych fragm. polepy z odciskami prętów i belek (?).

Jama 30. Zarys ukazał się na głęb. 45 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym jama posiadała kształt okrągły o średnicy ok. 35 cm (Ryc. 18 e). W rzucie pionowym była nieregularna, zbliżona do trójkąta o głęb. 20 cm (Ryc. 18 f). Wypełnisko jasnoszare.

Z jamy uzyskano 0,01 kg ceramiki: 1. Fragm. naczynia chropowatego.

Jama 31. Obiekt ukazał się na głęb. 48 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadał kształt owalny o wymiarach 63×35 cm (Ryc. 19 a). W rzucie pionowym jama była nieckowata o głęb. 25 cm (Ryc. 19 b). Wypełnisko jasnoszare.

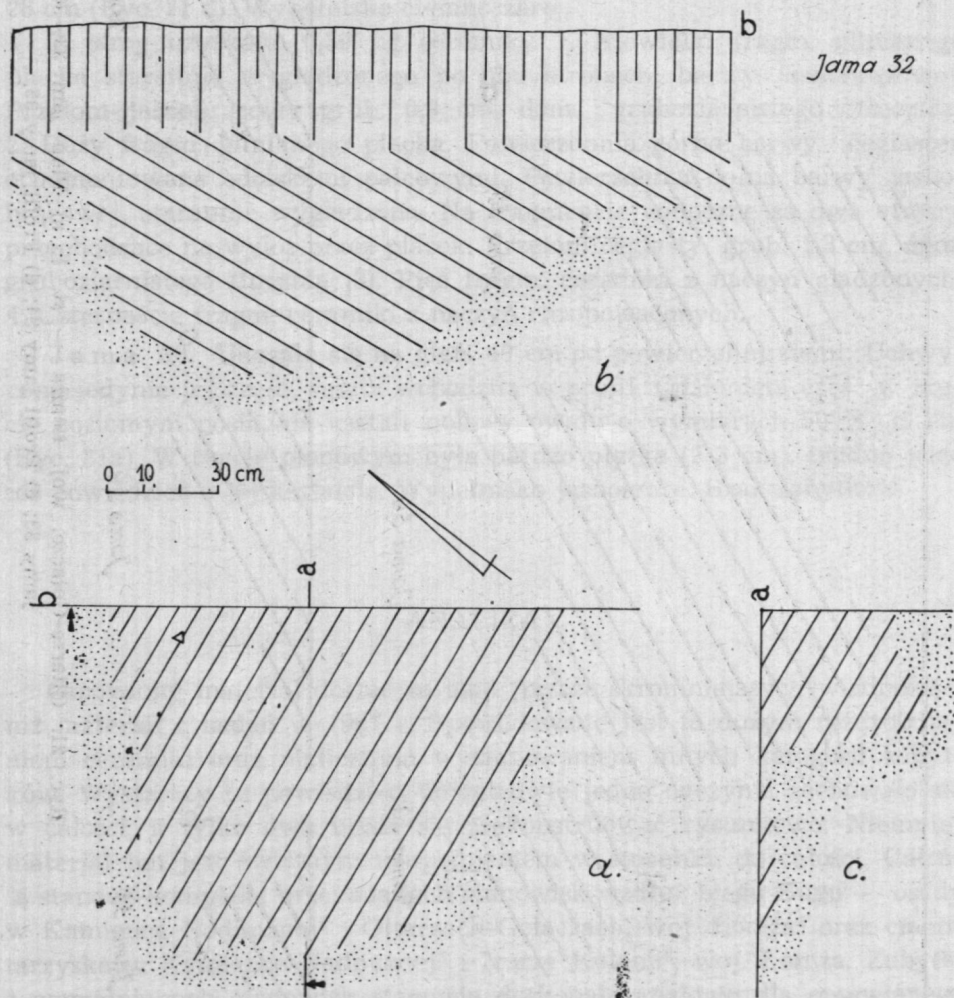
Z obiektu uzyskano 0,01 kg ceramiki; 1. Fragm. ceramiki z naczynia chropowatego.

Jama 32. Ukazała się na głęb. 48 cm od powierzchni ziemi. Odsłonięto jedynie część obiektu, reszta wchodziła w profil. W rzucie poziomym posiadała ona kształt połowy owalu o wymiarach 125×90 cm (Ryc. 20 a). W rzucie pionowym, pokrywającym się z profilem wykopu, jama posiadała kształt nieckowaty o głęb. 45 cm (Ryc. 20 b). W rzucie pionowym prostym do profilu wykopu część centralna jamy była

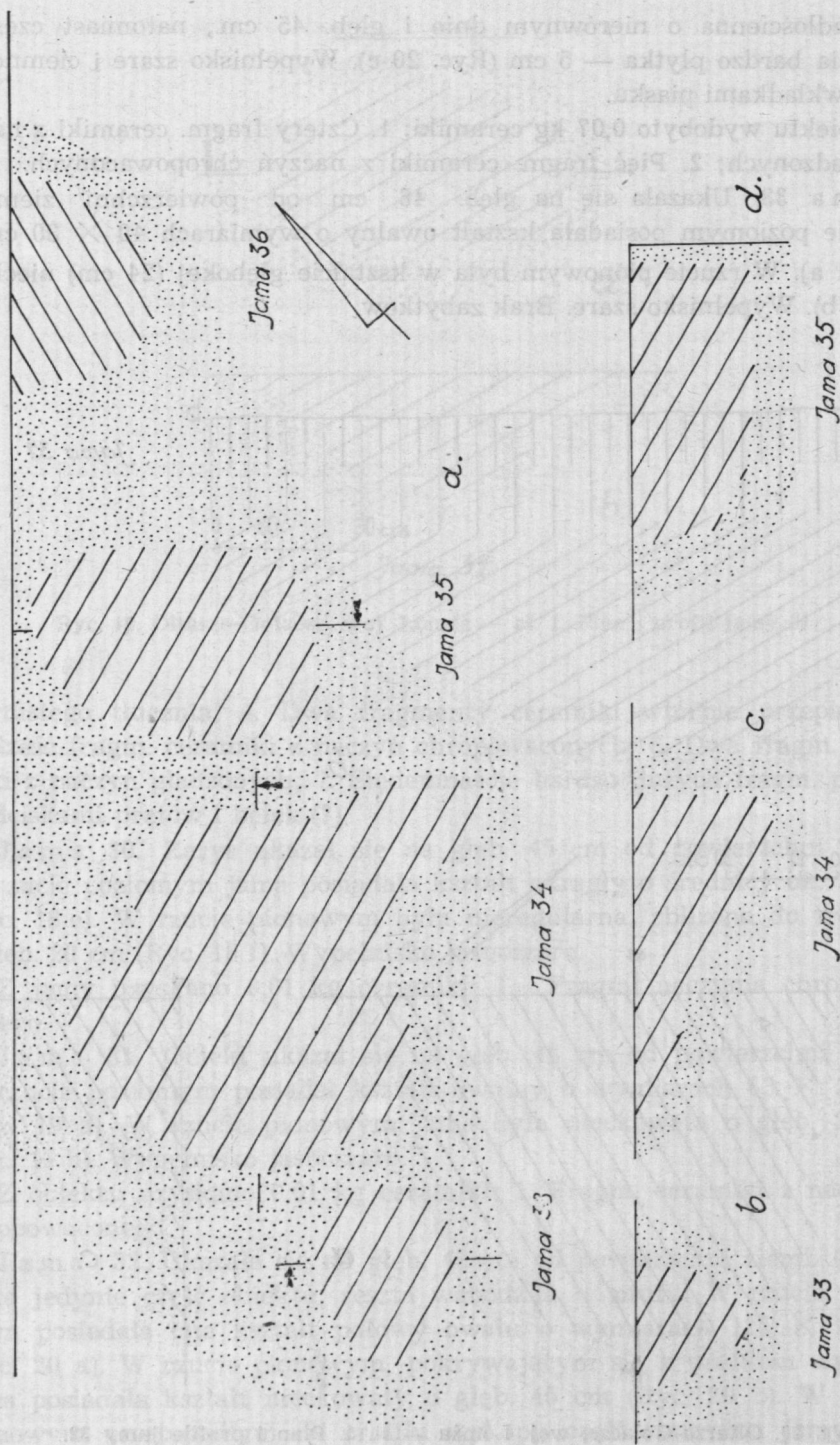
prostokątna o nierównym dnie i głęb. 45 cm., natomiast część zachodnia bardzo płytka — 5 cm (Ryc. 20 c). Wypełnisko szare i ciemnoszare z wkładkami piasku.

Z obiektu wydobyto 0,07 kg ceramiki: 1. Cztery fragm. ceramiki z naczyń gładzonych; 2. Pięć fragm. ceramiki z naczyń chropowatych.

Jama 33. Ukazała się na głęb. 46 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt owalny o wymiarach 40 × 30 cm (Ryc. 21 a). W rzucie pionowym była w kształcie głębokiej (24 cm) niecki (Ryc. 21b). Wypełnisko szare. Brak zabytków.

Ryc. 20. Ołtarze-Gołacze, woj Łomża — st. 1. Plan i profile jamy 32.

Ryc. 21. Oltarze-Gołaczce, woj. Łomża — st. 1. a) Plan jam 33—36; b) profil jamy 33; c) Profil jamy 34; d) Profil jamy 35.

J a m a 34. Ukazała się na głęb. 44 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt nieregularny o wymiarach ok. 80×80 cm (Ryc. 21 a). W rzucie pionowym jedna ścianka opadała pionowo do głęb. 33 cm, druga natomiast wypłyca się łagodnie (Ryc. 21). Wypełnisko szare i ciemnoszare.

Z jamy wydobyto 0,07 kg ceramiki; 1 Fragm. naczynia gładzonego; 2. Dwa fragm. ceramiki z naczyń chropowaconych; 3 Sześć fragm. dużych zębów zwierzęcych.

J a m a 35. Ukazała się na głęb. 44 cm od powierzchni ziemi. W rzucie poziomym posiadała kształt owalu o wymiarach 60×40 cm (Ryc. 21 a). W rzucie pionowym była prostopadłościenna z płaskim dnem i o głęb. ok. 28 cm (Ryc. 21 d). Wypełnisko ciemnoszare.

Z jamy uzyskano 0,30 kg ceramiki: 1. Niewielki fragm. glinianego placka starannie wygładzonego po obu stronach, barwy jasnobrązowej. Przełom jasnobrązowy grub. 0,9 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 2. Duży fragm. glinianego placka. Powierzchnia górna barwy ceglastej, ornamentowana odciskami palcowymi. Powierzchnia dolna barwy jasnobrązowej, starannie wygładzona. Na fragmencie widoczne są dwa otwory przechodzące na wylot przez placek. Przełom ceglasty, grub. 1,3 cm, dom. gruboziarnistego tłucznia; 3). Pięć fragm. ceramiki z naczyń gładzonych; 4. Czternaście fragm. ceramiki z naczyń chropowaconych.

J a m a 36. Ukazała się na głęb. 40 cm od powierzchni ziemi. Uchwyciono jedynie jej część, reszta wchodziła w profil. Odsłonięta część w rzucie poziomym posiadała kształt połowy owalu o wymiarach 50×35 cm (Ryc. 21a). W rzucie pionowym była bardzo płytka (2-3 cm), trudno więc coś powiedzieć o jej kształcie. Wypełnisko jasnoszare. Brak zabytków.

ANALIZA

Omówiony materiał dostarcza nam jeszcze skromniejszych wiadomości niż materiał z badań w 1967 r. Spowodowane jest to dużym rozdrobieniem ceramiki oraz nielicznym występowaniem innych kategorii zabytków. Wystarczy tu powiedzieć, że zaledwie jedno naczynie zachowało się w całości, a tylko dwa udało się zrekonstruować rysunkowo. Niemniej materiał ten jest świetnym uzupełnieniem w stosunku do całości. Całość tą stanowi kompleks przebadanych stanowisk wzdłuż biegu Bugu — osady w Kamionce Nadbużnej³ i Ołtarzach-Gołaczach, woj. Łomża⁴ oraz cmentarzyska w Kamionce Nadbużnej⁵ i Nurze Kolonii⁶, woj. Łomża. Zabytki z wymienionych stanowisk stanowią doskonałe analogie dla omawianego materiału, co w znacznym stopniu ułatwia jego analizę.

Ceramika

Analogicznie do wyróżnionych w pracy T. Węgrzynowicz⁷ typów naczyń, w analizowanym materiale wyróżniamy naczynia wazowate, jajowate, esowate, misy, kubki, naczynia sitowate i talerze.

Naczynia wazowate reprezentowane są przez liczne fragmenty oraz jedno prawie w całości zrekonstruowane naczynie. Fragmenty wylewów są najłatwiej rozpoznawalnymi częściami tych naczyń (Tabl. I, 12; II 5, 6, 20). Pochodzą z cylindrycznych lub lekko na zewnątrz wygiętych szyjek gładzonych, barwy przeważnie brunatnej lub jasnobrązowej, niekiedy ornamentowanych pod krawędzią wylewu stempelkami i dziurkami (Tab. I, 9). Fragmenty pochodzące z brzuśców posiadają bardzo często ornament szerokich ukośnych żłobków lub żłobków wąskich, gęsto rozmieszczonych (Tabl. II, 16). Wspomniane już wyżej naczynie pochodzi z jamy 22 i należy do typu naczyń wazowatych z kryzą (Tabl. III, 1). Kryza ornamentowana jest od góry sześcioma grupami równoległych żłobków. Brzusiec naczynia pokryty jest ornamentem szerokich, ukośnych żłobków. Tego rodzaju naczynia, według analogii z przytoczonych wyżej stanowisk, należy datować na IV okres epoki brązu⁸.

Naczynia jajowate i esowate. Naczynia te znane są wyłącznie z niewielkich fragmentów. Część wylewów możemy przypisać właśnie tej grupie (Tabl. I, 8; II, 1, 8) naczyń. Niestety rozgraniczenie tych dwóch typów, z powodu braku całych form, jest niemożliwe. Powierzchnie zewnętrzne tych fragmentów były zawsze silnie chropowate, często obmazywane. Tego typu ceramika datowana jest na okres pomiędzy schyłkiem III okresu epoki brązu a okresem halsztackim⁹.

Misy. Wyróżniono zaledwie dwa fragmenty mis, przy czym oba należały do jednego typu, a mianowicie mis z bardzo silnie pogrubioną krawędzią (Tabl. I, 11). Były one starannie wygładzone, barwy brązowej. Są one być może formą przeżytkową związaną z kulturą trzciniecką.

Kubki. Reprezentowane są przez jedno naczynie zachowane w całości i jedno w całości zrekonstruowane oraz fragment dna pochodzącego być może także z takiego naczynia. Zrekonstruowane naczynie reprezentuje typ tak zwanych „pucharków typu ulwowieckiego” (Tabl. I, 14). Różni się ono od znanych do tej pory z tego stanowiska tym, że na największej wyđętości brzuśca, nad załomem, posiada ornament szerokich ukośnych żłobków. Datować możemy tego typu kubki na IV i V okres epoki brązu¹⁰. Nieco odmienną formę reprezentuje drugi kubek (Tabl. I, 15). Należy on do odmiany B według T. Węgrzynowicz¹¹, a więc form słabiej profilowanych. Charakteryzują się one lejkowatą szyjką i dwustożkowatym brzuścem. Górna część brzuśca omawianego naczynia pokryta jest ornamentem

tem szerokich, ukośnych żłobków. Ornament ten przemawia za datowaniem tego naczynia na IV okres epoki brązu. Ogólnie ten typ naczyń można datować na IV — V okres epoki brązu¹². Wspomniane dno (Tabl. II, 18) pochodzi prawdopodobnie też z niewielkiego kubka. Przy krawędzi dna widoczne są ślady ornamentu w postaci ukośnych żłobków.

Naczynia sitowate. Reprezentowane są przez stosunkowo dużą ilość fragmentów (Tabl. II, 12, 14, 15) pokrytych rzędami otworków. Powierzchnie posiadają przeważnie starannie wygładzoną barwy czarnej lub jasnobrązowej.

Talerze. Znalaziono kilka fragmentów, które możemy łączyć z tą formą ceramiki (Tabl. II, 7, 19). Są one przeważnie obustronnie gładzone, barwy jasnobrązowej. Tylko jeden fragment posiadał górną powierzchnię pokrytą dołkami palcowymi. Ten sam fragment miał dwa otworki. Powyższe fragmenty występują w zasadzie przez cały okres trwania kultury łużyckiej, a więc nie niosą konkretnych informacji chronologicznych.

Duża ilość znalezionej ceramiki nie została przydzielona do żadnej z grup ponieważ ze względu na występowanie jej w niewielkich fragmentach, jest to poprostu niemożliwe.

N a r z ę d z i a

Tylko wyjątkowo wśród zespołu zabytków z omawianej osady spotykamy narzędzia. Możemy do nich zaliczyć kamienny rozcieracz do żaren oraz kilka narzędzi krzemienych. Przedmioty te zostały w większości znalezione w warstwie. Nie będziemy w tym miejscu zajmowali się udowodnianiem przynależności narzędzi krzemienych do kultury łużyckiej, gdyż po ostatnich odkryciach przestało to budzić wątpliwości¹³. W opisywanym materiale znajdują się dwa wióry (Ryc. 3 a, b), z których jeden jest bardzo starannie retuszowany oraz niewielki, złamany grocik do strzały (Ryc. 3 c). Grociki do strzał są jednymi z najczęściej spotykanych narzędzi krzemienych w kulturze łużyckiej. Wystarczy tu wspomnieć, że z Ołtarzy-Gołaczy znamy trzy grociki do strzał¹⁴, a znane są one także z Kamionki Nadbużnej¹⁵, Chełma Lubelskiego - st. 4¹⁶, Piasków, woj. Piotrków Trybunalski - st. 2¹⁷ czy Słupcy¹⁸. Bardzo ciekawa jest spora grupa ostrzy krzemienych z jedną krawędzią ostrą, na której widoczne są ślady używania. Tego rodzaju ostrza były najprawdopodobniej po kilka osadzone w oprawach z surowców organicznych i służyły różnym celom (np. jako sierpy). Oprócz wymienionych narzędzi krzemienych na stanowisku spotykamy sporą ilość surowca i półsurowca krzemienego oraz odpadków poprodukcyjnych. Wskazywałoby to na znajomość obróbki krzemienia przez ludność zamieszkującą osadę. Warto także nieco miejsca

poświęcić znaleziskom rozcieraczy kamiennych. W sumie znamy ich z Ołtarzy-Gołaczy czternaście¹⁹. Mogły one służyć rozmaitym celom i raczej nie należy ich jednoznacznie łączyć z gospodarką rolną. Być może niektóre z nich, lub też znalezione oprócz tego kamienie, służyły do obróbki krzemienia, szlifowania toporków kamiennych, itp.

Obiekty nieruchome

Odkryte w 1964 roku na stanowisku obiekty można podzielić na kilka grup. Do jednej z takich grup można zaliczyć jamy posłupowe. Zostały one głównie wyróżnione na podstawie swych stosunkowo niedużych rozmiarów oraz trójkątnych lub prostokątnych rzutów pionowych. Ponieważ zastosowane kryterium jest niezbyt precyzyjne istnieje możliwość pewnych omyłek. Do jam tego typu możemy zaliczyć obiekty 10, 11, 16-18, 20, 21, 28, 30 i 33. Obiekty te jedynie w wykopie na arze 1 grupują się w dość regularny kolisty zarys. Trudno jest jednak stwierdzić czy zarys ten nie jest przypadkowy (jamy mogą być różnoczasowe). Jeżeli przyjmiemy, że tworzą one jakiś zwarty zespół to i tak jego przeznaczenie jest kwestią niejasną, a to ze względu na zbyt małe rozmiary w przypadku uznania go za obiekt mieszkalny oraz przecinanie linii ścian ewentualnego zarysu przez inne jamy (jamy 14, 15). Pozostałe jamy posłupowe są rozrzucone nieregularnie po całym wykopie na arze 2.

Najciekawszym obiektem położonym w obrębie aru 1 jest jama 9 (Ryc. 10 a, 11). Jej regularne kształty i dość duże rozmiary przemawiają za interpretowaniem tej jamy jako obiektu mieszkalnego o charakterze półziemianki. Regularne, półokrągłe występy na obwodzie wydają się wskazywać, że były tam umieszczone drewniane żerdzie będące elementami nośnymi całej konstrukcji. Ponieważ w tych miejscach nie stwierdzono istnienia głębszych jam posłupowych, jest wielce prawdopodobne, że nie były to pionowo stojące słupy, lecz grube żerdzie ustawione ukośnie i tworzące rodzaj prymitywnej konstrukcji krokwiowej. Za taką koncepcją przemawiałaby możliwość rekonstruowania wspomnianych żerdzi parami po przeciwnych stronach budowli. Żerdzie dolnymi końcami opierały się zapewne o ściany niezbyt głębokiego wkopu półziemianki, natomiast górną byłyby one złączone elementami poziomymi. Całość przykryta była zapewne dachem z bliżej nieokreślonego surowca lub darnią i prawdopodobnie częściowo obsypana ziemią. Wejście do półziemianki znajdowało się od strony północno-zachodniej. Przy ścianie południowo-wschodniej znajdowała się „piwniczka” (jama zasobowa), w rzucie pionowym o bardzo regularnym prostokątnym kształcie. Nie wyjaśniona pozostaje kwestia lokalizacji paleniska. Najprawdopodobniej znajdowało się ono na zewnątrz omawianego obiektu i to zapewne od strony

wejścia. Niestety sam zarys budowli dochodził prawie do krawędzi wykopu, nie udało się więc uchwycić sytuacji w najbliższej okolicy. Tak więc mieliśmy tutaj do czynienia z trwalszą budowlą szalasową, o najprawdopodobniej dwuspadowej konstrukcji dachu.

Należy podkreślić, że zupełnie analogiczną konstrukcją jest zbadana w 1967 roku jama 40²⁰, którą autorka chyba niesłusznie interpretuje jako resztki pieca²¹. Przeciw takiej interpretacji przemawiają duże rozmiary obiektu (3 × 2,3 m) i stosunkowo regularny zarys. Także opisywana polepa nie może pochodzić z rumowiska kopuły pieca gdyż wyraźnie przykrywa ona głębszą jamę, a jej powierzchnia jest starannie wyrównana i zapewne dostosowana do poziomu całej „podłogi” budowli. Być może po wypełnieniu jamy przypaleniskowej w ten sposób wyrównano klepisko, a w tym miejscu założono palenisko. Fałszywy obraz obiektu spotęgowany jest także nieprawidłowym założeniem profilu. Oprócz profilu przecinającego szerokość obiektu należało założyć profil przez długość. Ten ostatni dałby zapewne obraz bardzo zbliżony do profilu jamy 9 (Ryc. 11). Trzeci obiekt, który możemy zaliczyć do tej grupy, to jama 38²². Na podbudowanie tezy o mieszkalnym charakterze wzmiankowanych wyżej obiektów, można przytoczyć dość liczne analogie z terenu całej kultury łużyckiej, gdzie różnego rodzaju budowle pozostawiły podobne ślady uchwytnie archeologicznie. Dla przykładu można tutaj wspomnieć o ziemiance z Jarosławia²³ oraz budynkach naziemnych z Konina²⁴. Oba te rodzaje obiektów posiadają w profilu kształt prostokątny, mają płaskie dno oraz są wyposażone w „piwniczki”.

Do ciekawszych obiektów należy także jama 29. Obiekt ten należy interpretować jako pozostałość pieca. Świadczy o tym kształt jamy, jej wymiary oraz fakt znalezienia w niej sporej liczby kamieni oraz dużych i licznie występujących brył polepy z odciskami prętów i belek. Polepa ta zapewne pierwotnie tworzyła glinianą kopułę pieca.

W stosunku do jam 6, 8, 15, i 35, ze względu na ich kształt prostokątny w profilu i płaskie dno, możemy się domyślać, że kształt taki nadano im celowo mając na względzie funkcję jaką miały pełnić. Były to zapewne w większości jamy zasobowe.

Jama 4 posiadała, przy swej dość znacznej głębokości, palenisko znajdujące się prawie na samym dnie. Nasuwa to przypuszczenie, że mogła ona służyć do wędzenia lub do innych tego rodzaju czynności.

Pozostałe obiekty, bądź to z powodu słabego zachowania, bądź to ze względu na częściowe przebadanie, nie pozwalają na jednoznaczną interpretację ich funkcji. Wyraźnie unikano tutaj określania niektórych obiektów jako tzw. jamy odpadkowe. Wydaje się, że takie obiekty nigdy nie powstawały w sposób celowy²⁵. Zapewne na cele śmietnikowe używano

wtórnie jam o innym pierwotnym przeznaczeniu. Jamy takie po spełnieniu swego zadania lub częściowym uszkodzeniu uniemożliwiającym dalsze użytkowanie, były zasypywane materiałem odpadkowym.

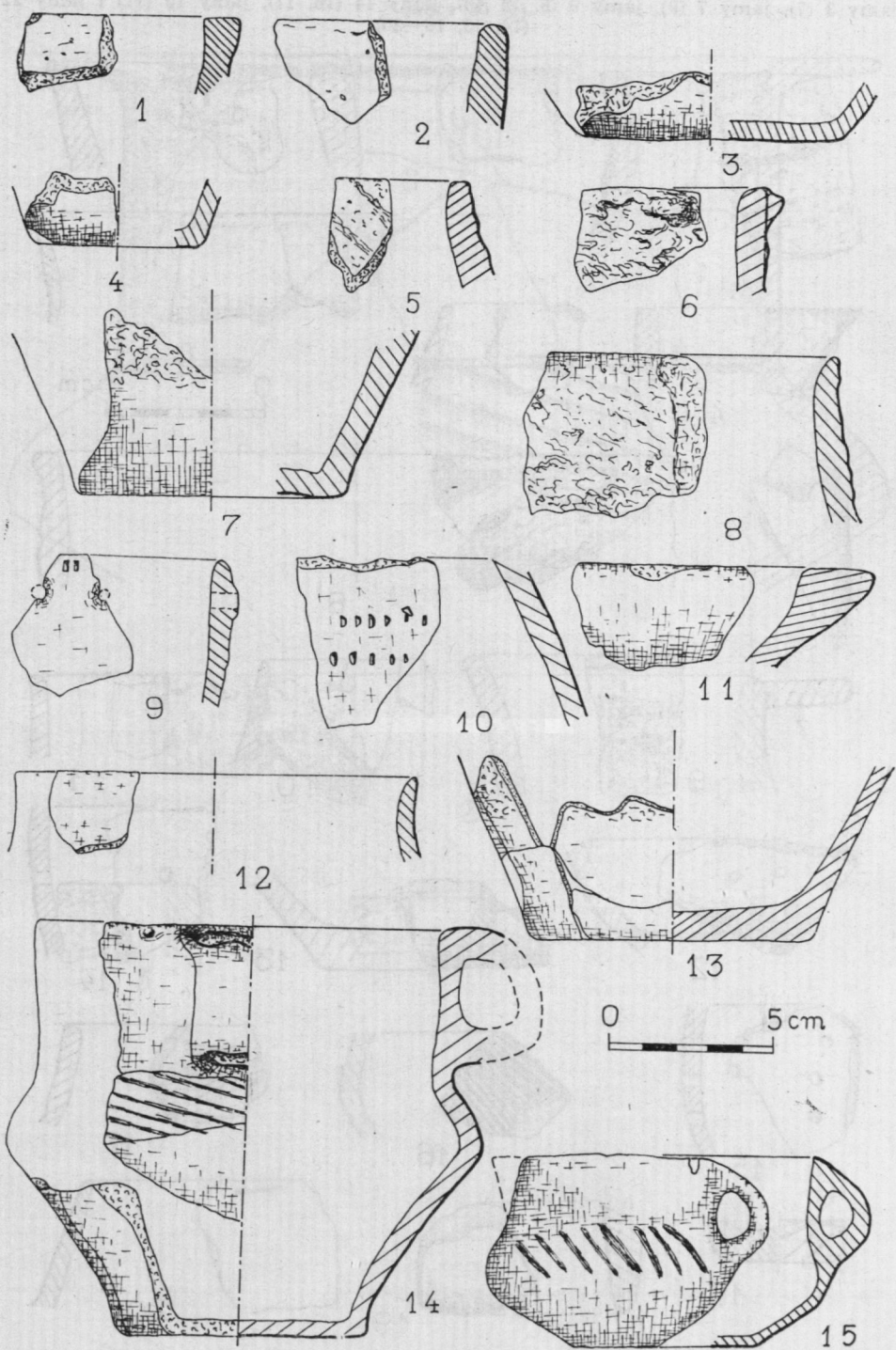
WNIOSKI

Materiały z badań w 1964 roku stanowią bardzo ważne uzupełnienie naszej wiedzy o osadzie otwartej w Ołtarzach-Gołaczach. Pierwszym i najważniejszym elementem jest możliwość odtworzenia obiektów mieszkalnych budowanych przez ludność kultury łużyckiej. Problem ten pozostawał nie rozwiązany przy większości prac wykopaliskowych prowadzonych w osadach otwartych wschodniej części kultury łużyckiej, a szczególnie na Mazowszu i Podlasiu. Jedynym wyjątkiem jest tutaj znalezienie zarysu budowli słupowej na stanowisku Warszawa-Targówek²⁶. Jest ona o tyle ciekawa w stosunku do materiału z Ołtarzy-Gołaczy, że została także wyposażona w jamę zasobową — piwniczkę²⁷, analogiczną do zaobserwowanych w obiektach 9, 38 i 40 z omawianej osady. Dokonana rekonstrukcja obiektów mieszkalnych z Ołtarzy-Gołaczy nosi wiele cech prawdopodobieństwa w stosunku do części obiektów i wraz z innymi elementami wskazuje na trwalszy charakter osady. Nie wyklucza to oczywiście możliwości istnienia innego rodzaju konstrukcji, po których nie zachowały się żadne, uchwytnie archeologicznie, ślady. Mamy tu na myśli obiekty wzniesione w konstrukcji zrębowej. Bardzo prawdopodobne jest także istnienie lekkich konstrukcji szalasowych. Wskazuje na to wyraźnie obiekt 61 pochodzący z badań w 1967 roku²⁸. Jeżeli nawet, ze względu na zbyt małe rozmiary, nie można go uznać za pozostałość budowli mieszkalnej, to rodzaj konstrukcji wydaje się nie budzić wątpliwości. Doskonale analogią do takiego stanu rzeczy są budowle szalasowe odkryte w Słupcy²⁹.

Tak duża różnorodność obiektów mieszkalnych w Ołtarzach-Gołaczach może wynikać z kilku przyczyn. Może to być związane z kilkakrotnymi nawrotami osadnictwa na to samo miejsce³⁰ i w zależności od długo-trwałości tego pobytu wznoszono mniej lub bardziej trwałe obiekty. Inną przyczyną może być zróżnicowanie obiektów występujących na jednej płaszczyźnie chronologicznej, spowodowane różnicami społecznymi. Za taką interpretacją przemawiałoby wyraźne grupowanie się większości zabytków w określonych rejonach przebadanej części osady.

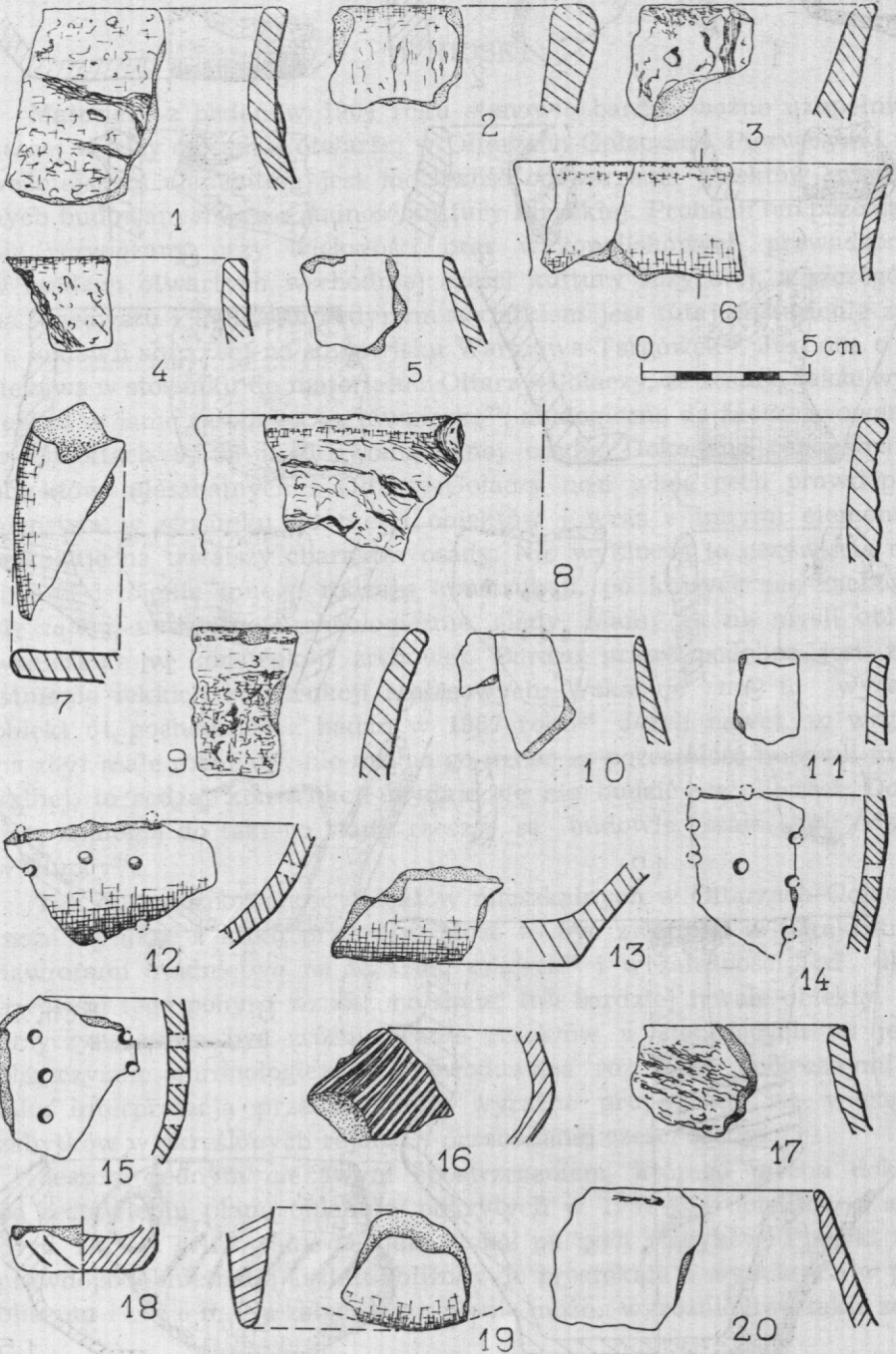
Jeszcze jednym ciekawym spostrzeżeniem, którego można dokonać po zestawieniu planu obiektów odkrytych w 1967 r. i obiektów z aru 1 (Ryc. 1), jest grupowanie się jam wokół pustych placyków. Placyki takie prawdopodobnie mają kształt zbliżony do prostokąta o wymiarach w przybliżeniu 11 × 6 m. Na załączonym planie można wyróżnić dwa takie zespo-

TABLICA I
 Oitarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Ceramika z aru 1.

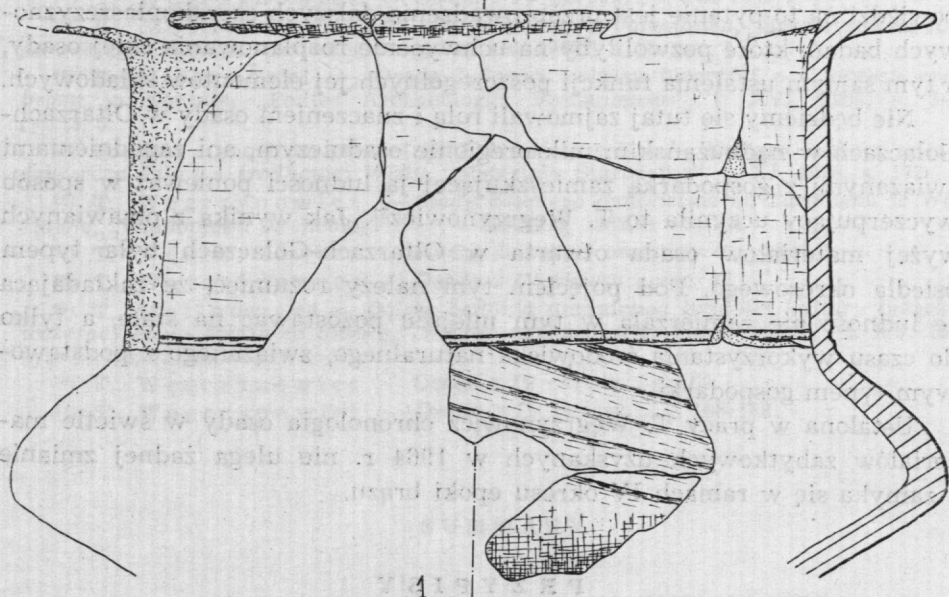
TABLICA II

Oltarze — Gołaczé; woj. Łomża — st. 1. Ceramika, z aru 2 (1—4), jam 1 i 4 (5, 6),
 jamy 3 (7), jamy 7 (9), jamy 9 (8, 12, 13), jamy 14 (16, 17), jamy 15 (11) i jamy 22
 (14, 15, 18—20).

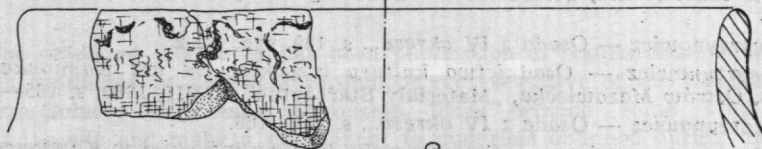

TABLICA III

Ołtarze-Gołacze, woj. Łomża — st. 1. Ceramika z jamy 22 (1), jamy 24 (3, 4),
i jamy 25 (2).

1

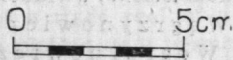
2

3

4

ly; jednym jest zespół obiektów 5, 2, 7, 9, 20, 53, 56, 60, 61 natomiast drugim jamy 9, 14, 58, 55, 46, 40, 50. Jaki był cel takiego rozmieszczenie obiektów trudno jest w tej chwili powiedzieć. Jediną drogą uzyskania odpowiedzi na to pytanie jest przeprowadzenie dalszych szerokopłaszczyznowych badań, które pozwoliłyby na uchwycenie rozplanowania całej osady, a tym samym ustalenia funkcji poszczególnych jej elementów składowych.

Nie będziemy się tutaj zajmowali rolą i znaczeniem osady w Ołtarzach-Gołaczach w nadbużańskim mikroregionie osadniczym, ani zagadnieniami związanymi z gospodarką zamieszkującej ją ludności ponieważ w sposób wyczerpujący uczyniła to T. Węgrzynowicz³¹. Jak wynika z omawianych wyżej materiałów osada otwarta w Ołtarzach-Gołaczach była typem osiedla okresowego. Pod pojęciem tym należy rozumieć, że zakładająca je ludność nie zamierzała w tym miejscu pozostawać na stałe, a tylko do czasu wykorzystania środowiska naturalnego, związanego z podstawowym typem gospodarki.

Ustalona w pracy T. Węgrzynowicz chronologia osady w świetle materiałów zabytkowych uzyskanych w 1964 r. nie ulega żadnej zmianie i zamyka się w ramach IV okresu epoki brązu.

P R Z Y P I S Y

¹⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu epoki brązu w Ołtarzach — Gołaczach, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXXVII, 1972, s. 139—169.

²⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...* s. 139, ryc. 1 i 2

³⁾ T. Węgrzynowicz — *Osadnictwo kultury łużyckiej we wsi Kamionka Nadbużna, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Materiały Starożytne”, t. VII, 1960, s. 165—200.

⁴⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...* s. 139—169.

⁵⁾ T. Węgrzynowicz — *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Kamionce Nadbużnej, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Materiały Starożytne” t. XI, 1967, s. 249—258.

⁶⁾ T. Węgrzynowicz — *Cmentarzysko w miejscowości Nur Kolonia, pow. Ostrów Mazowiecka*, „Wiadomości Archeologiczne” t. XXXV, 1970, s. 69—83.

⁷⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...*, s. 159.

⁸⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...*, s. 160.

⁹⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...*, s. 160—161.

¹⁰⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...*, s. 161.

¹¹⁾ T. Węgrzynowicz — *Kultura łużycka na Mazowszu Wschodnim i Podlasiu*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, t. II, 1973, ryc. 14.

¹²⁾ T. Węgrzynowicz — *Kultura łużycka...*, ryc. 19.

¹³⁾ T. Węgrzynowicz — *Kultura łużycka...*, tabl. I, s. 19—24.

¹⁴⁾ T. Węgrzynowicz — *Osada z IV okresu...*, s. 162, ryc. 6e, 8h.

¹⁵⁾ T. Węgrzynowicz — *Osadnictwo...*, tabl. III, 3; *też* — *Cmentarzysko kultury...*, ryc. 11g.

¹⁶⁾ J. Dąbrowski — *Badania stanowisk kultury łużyckiej w powiecie Chełm Lubelski w 1967 r.* „Sprawozdania Archeologiczne”, t. XXI, 1969, ryc. 1,3.

¹⁷⁾ Informator Archeologiczny. Badania 1971, Warszawa 1972. s. 91—92.

¹⁸⁾ T. Malinowski — *Osadnictwo kultury łużyckiej wczesnej epoki żelaznej w Stupcy*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”. t. VIII—IX, 1958, s. 92—93.